

Laura Kujala

Avioehtosopimus ja hallintaoikeustestamentti osana maatalousyrityksen riskienhallintaa

Opinnäytetyö
Kevät 2018
SeAMK Ruoka
Agrologi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Ruoka

Tutkinto-ohjelma: Agrologi (AMK)

Suuntautumisvaihtoehto: Maatalousyrityksen liiketoiminta

Tekijä: Laura Kujala

Työn nimi: Avioehtosopimus ja hallintaoikeustestamentti osana maatalousyrityksen riskienhallintaa

Ohjaaja: Jyrki Rajakorpi

Vuosi: 2018

Sivumäärä: 62

Liitteiden lukumäärä: 2

Maatalouden rakennemuutos on johtanut maatalousyritysten koon kasvuun. Maatalousyritysten koon kasvaessa vieraan pääoman määrä maatalousyrityksissä on lisääntynyt ja riskit ovat kasvaneet. Maatalousyritykset toimivat Suomessa pääosin perheviljelmäpohjaisina ja maatalousyrityksen töistä vastaa yleensä joko maatalousyrittäjä tai -pariskunta. Maatalousyrityksissä henkilöriski on korkea. Usein henkilöriskit nähdään ensisijaisesti fyysisinä sairauksina tai onnettomuuksina, mutta enenevässä määrin riskeinä tiedostetaan myös avioero ja kuolema.

Maatalousyrittäjä voi pyrkiä vähentämään avioeron negatiivisia vaikutuksia maatalousyrityksen toiminnalle avioehtosopimuksella. Hallintaoikeustestamentti puolestaan turvaa maatalousyrityksen toiminnan jatkoa, mikäli maatalousyrittäjänä toimivalla pariskunnalla on toisen puolison kuollessa alaikäisiä lapsia. Tämän opinnäytetyön keskeisinä tavoitteina oli selvittää, millaisena asiantuntijat ja maatalousyrittäjät näkevät avioehdon ja hallintaoikeustestamentin merkityksen osana maatalousyrityksen riskienhallintaa, millaista tukea ja neuvontaa maatalousyrityksille on saatavilla avioeroon ja kuolemantapauksiin liittyvissä tilanteissa, sekä millaista neuvontaa kaivataan lisää.

Opinnäytetyön tutkimustulosten perusteella avioehtojen ja hallintaoikeustestamenttien laadinta on lisääntynyt verrattuna edelliseen sukupolveen. Nuorempi sukupolvi tiedostaa perheoikeudelliset riskit vanhempaa paremmin, mutta neuvontaa ja apua asiakirjojen laadintaan kaivataan edelleen. Tarvittavien asiakirjojen ja sopimusten laadinta on luonnollisesti aina maatalousyrittäjän omalla vastuulla. Opinnäytetyön tutkimustulosten perusteella maatalousyrittäjät kokevat etenkin pankin tahoksi, josta neuvontaa ja apua asiakirjojen laadintaan kaivataan.

Avainsanat: avioehto, hallintaoikeustestamentti, maatalousyritys, riskienhallinta

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Food and Agriculture

Degree programme: Agriculture and Rural Enterprises

Specialisation: Business orientation

Author: Laura Kujala

Title of thesis: Prenuptial agreement and will granting proprietary rights as a part of risk management in agribusiness

Supervisor: Jyrki Rajakorpi

Year: 2018

Number of pages: 62

Number of appendices: 2

Structural change in agriculture has led to the increased sizes of agricultural businesses. As businesses grow larger, the amount of borrowed capital increases and risks grow. In Finland agribusinesses tend to be family-based and the sole employees are usually the entrepreneur and possibly his or her spouse. In agribusinesses, the personnel risk is high and is primarily seen as physical illnesses or accidents, but divorces and deaths are becoming recognized as well.

An agricultural entrepreneur can limit the negative impacts of a divorce on the business with a prenuptial agreement. A will granting rights of possession can protect business operations in cases in which the spouse of the entrepreneurial couple should die and has small children. The primary targets of this thesis are to find out how experts and agribusiness entrepreneurs see the significance of prenuptial agreements and wills as a part of agribusiness risk management as well as what kind of support and advice about risk management is available for agribusinesses regarding divorce and death and what kind of additional advice would be required.

The results of the research for this thesis indicate a rise in the numbers of prenuptial agreements and wills granting rights of possession compared to earlier generations. The younger generation is more aware of family related risks than the earlier ones, but advice and support in composing the required documents is still needed, as the entrepreneur is naturally responsible for composing the necessary documents. The results of the study indicate that agricultural entrepreneurs recognize banks as an obvious source for advice and support in composing documents.

Keywords: prenuptial agreement, will granting proprietary, agribusiness, risk management

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluettelo.....	6
Käytetyt termit ja lyhenteet.....	7
1 JOHDANTO.....	8
1.1 Tausta.....	8
1.2 Tavoitteet.....	10
1.3 Tutkimuksen viitekehys.....	11
2 RISKIT MAATALOUSYRITYKSESSÄ.....	13
2.1 Riski ja riskienhallinta käsitteenä.....	13
2.2 Riskit maatalousyrityksessä.....	14
2.3 Henkilöriski.....	15
3 KIRJALLISET SOPIMUKSET HENKILÖRISKIEN HALLINNASSA	18
3.1 Avioehtosopimus.....	18
3.2 Hallintaoikeustestamentti.....	19
4 TUTKIMUSMENETELMÄ.....	21
4.1 Tutkimusmenetelmän valinta.....	21
4.2 Teemahaastattelu.....	21
4.3 Tutkimuksen toteutus.....	23
5 TUTKIMUSTULOKSET.....	25
5.1 Avioehto.....	25
5.1.1 Avioehtojes yleisyys.....	25
5.1.2 Syyt laatimisen taustalla.....	25
5.1.3 Syyt avioehdon puutteeseen.....	27
5.1.4 Avioeron vaikutukset maatalousyrityksen toimintaedellytyksiin.....	28
5.1.5 Avioehto riskienhallintakeinona.....	31
5.1.6 Ositusten sujuminen avioeroissa.....	33
5.1.7 Otetaanko avioehdon laadinta puheeksi?.....	34
5.1.8 Oikeudenmukainen avioehto.....	35

5.2 Hallintaoikeustestamentti	38
5.2.1 Hallintaoikeustestamentin yleisyys.....	38
5.2.2 Syyt laatimisen taustalla.....	39
5.2.3 Hallintaoikeustestamentti riskienhallintakeinona	40
5.2.4 Kenen aloitteesta puheeksi?	41
5.2.5 Puolison kuoleman vaikutus maatalousyrittäjän toimintaedellytyksiin	42
5.2.6 Otetaanko hallintaoikeustestamentin laadinta puheeksi?	44
5.2.7 Mitä hallintaoikeustestamentissa tulisi määritellä?	45
5.3 Perheoikeudellisten riskienhallinta yleisesti	46
5.3.1 Onko neuvontaa tarpeeksi saatavilla?	46
5.3.2 Tärkeimmät asiakirjat henkilöriskienhallinnassa	48
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	50
LÄHTEET	54
LIITTEET	56

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1 Maatilayritysten määrän ja velkamäärän kehitys 2005-2015. (Suomen tilastollinen vuosikirja 2009, 2011, 2015 ja 2017.).....	9
Kuvio 2 Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys.	12

Käytetyt termit ja lyhenteet

Avioehtosopimus Sopimus, jolla aviopuolisot voivat sulkea osan tai koko omaisuuden avio-oikeuden ulkopuolelle.

Hallintaoikeustestamentti Testamentti, jolla omaisuuden hallintaoikeuden voi siirtää testamentissa määrätylle henkilölle. Hallintaoikeustestamentti ei siirrä omistusoikeutta.

Riskienhallinta Toimet, joilla maatalousyrittäjä pyrkii vähentämään riskien negatiivisia vaikutuksia maatalousyrityksen toimintaan.

SPV Sukupolvenvaihdos

1 JOHDANTO

1.1 Tausta

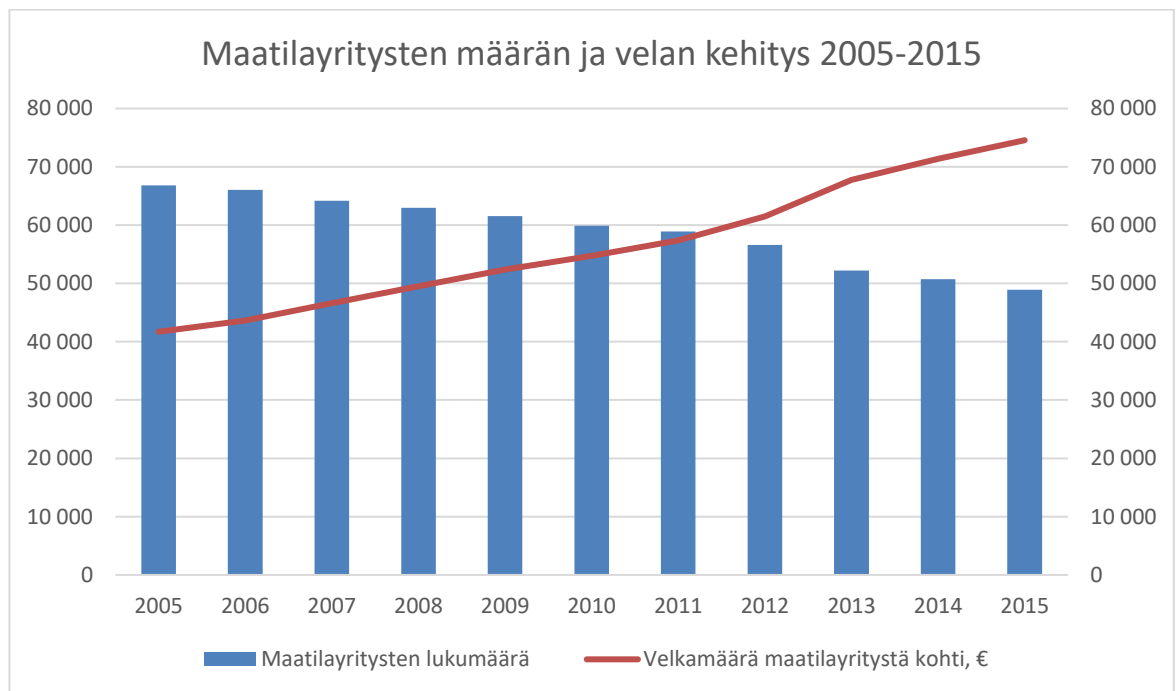
Suomen maatalouden rakennemuutos on edennyt viime vuodet vauhdilla. Maatalousyritysten määrä on viime vuosina ollut jatkuvassa laskussa ja vastaavasti maatalousyritysten keskimääräinen koko on kasvanut. Maatalousyritysten määrä on vähentynyt noin puolella Suomen EU-jäsenyyden aikana. Vuositasolla maatalousyritysten määrä on laskenut keskimäärän lähes kolme prosenttia. Vuonna 2016 Suomessa oli noin 51 000 maatalousyritystä. Laskennassa on otettu huomioon tukea hakeneet, vähintään yhden hehtaarin suuruiset maatalousyritykset. (Väre 2017, 53-55.)

Alkutuotannon tuotosmäärät eivät kuitenkaan ole laskeneet suhteessa maatalousyritysten määrään, vaan tuotanto on keskittynyt entistä pienemmälle joukolle. Peltohehtaareissa mitattuna maatalousyritysten keskikoko on lähes kaksinkertaistunut Suomen EU-jäsenyyden aikana. Vuonna 2016 suomalaisella maatilalla oli keskimäärin 44 hehtaaria peltoa. Hehtaarimäärä on kasvanut sekä osto- että vuokrateltojen osalta. Tuotantosunnittain tarkasteltuna kasvinviljelyyn erikoistuneiden maatalousyritysten määrä on suhteellisesti noussut ja kotieläintuotantoon erikoistuneiden määrä vähentynyt. (Väre 2017, 53–55.)

Maatalousyrityksen koon kasvattamisella tavoitellaan kustannustehokkuutta ja sitä kautta kannattavuuden parantumista. Vaikka maatalousyritysten koko on kasvanut merkittävästi, on kannattavuus kuitenkin heikentynyt koko 2000-luvun ajan (Väre 2017, 56). Kannattavuuden heikentymisen taustalla on monia syitä, kuten tuotantopanosten hintojen nousu, tuottajahintojen lasku sekä leikkaukset maataloustuissa.

Maatalousyritysten koon kasvu on vaatinut suuria reaali-investointeja peltoon, koneisiin ja tuotantorakennuksiin. Investoinnit vaativat usein vierasta pääomaa, joten maatalousyritysten koon kasvu on johtanut pankkien maa- ja metsätalouden luottokannan kasvuun ja keskittymiseen entistä pienemmälle joukolle. Esimerkiksi vuonna 2005 yhtä maatilayritystä kohti velkaa oli noin 41 700 euroa. Kymmenen vuoden aikana velkamäärä on lähes kaksinkertaistunut, sillä vuonna 2015 velkaa

oli maatilayritystä kohti reilu 74 000 euroa. (Suomen tilastollinen vuosikirja 2017, 208.)

Kuvio 1 Maatilayritysten määrän ja velkamäärän kehitys 2005-2015. (Suomen tilastollinen vuosikirja 2009, 2011, 2015 ja 2017.)

Vieraan pääoman kasvu lisää riskejä, ja maatalousyrityksissä etenkin henkilöriski on korkea. Maatalousyrityksen tärkein resurssi on maatalousyrittäjä, sillä toiminta kulminoituu usein joko saman perheen yhden tai kahden henkilön työpanokseen.

Avioehtosopimus (myöhemmin avioehto) ja hallintaoikeustestamentti ovat osa maatalousyrityksen henkilöriskienhallintaa. Niillä voidaan osaltaan turvata maatalousyrityksen toimintaedellytyksiä avioeron tai kuoleman sattuessa. Avioliittolain mukaan puolisoilla on avio-oikeus toistensa omaisuuteen. Avioerotilanteessa puolisoiden omaisuus katsotaan yhteiseksi ja osituksessa omaisuus jaetaan lähtökohtaisesti puolisoille tasan, ellei toisen katsota saavan kohtuutonta hyötyä. Yleensä maatilalle jäävä puoliso joutuu maksamaan lähtevälle puolisolle tasinkoa, ellei puolisoilla ole merkittävästi muuta omaisuutta. Koska nykypäivän maatalousyritykset ovat suuria ja niissä on kiinni paljon pääomaa, voi avioero vaarantaa maatalousyrityksen toimintaedellytykset.

Kaikki avioliitot päättyvät joskus, joko puolison kuolemaan tai avioeroon. Tilastollisesti avioero voidaan nähdä maatalousyritykselle todennäköisenä riskinä, sillä noin

joka toinen avioliitto päättyy eroon. 2000-luvulla avioerojen määrä on vakiintunut noin 13 000 avioeroon vuodessa. Solmittujen avioliittojen määrä on vaihdellut avioeroja enemmän. Esimerkiksi vuonna 2016 Suomessa solmittiin noin 24 000 avioliittoa. Vuonna 2008 Suomessa solmittiin reilu 31 000 avioliittoa, mutta määrä on tämän jälkeen ollut lähes poikkeuksetta laskussa. Pidemmällä aikavälillä solmittujen avioliittojen määrä on laskenut ja avioerojen määrä lisääntynyt. Esimerkiksi 1960-luvulla Suomessa solmittiin vuodessa noin 40 000 avioliittoa ja avioeroja oli vuodessa noin 5 000. (Suomen virallinen tilasto 2016 [Viitattu 17.3.2018]).

Hallintaoikeustestamentti turvaa maatalousyrittäjän toimintaa ja kehittämistä, mikäli maatalousyrittäjänä toimivalla pariskunnalla on alaikäisiä lapsia ja toinen puolisoista kuolee. Hallintaoikeustestamentti siirtää omaisuuden hallintaoikeuden leskelle, joka voi jatkaa maatalousyrittäjän toimintaa. Mikäli hallintaoikeustestamenttia ei ole, tulee esimerkiksi hankinnat hyväksyttäväksi alaikäisten lasten edunvalvojalla, jonka maistraatti on määrännyt. Käytännössä maatalousyrittäjän kehittäminen pysähtyy, koska investointien tekeminen on vaikeaa.

1.2 Tavoitteet

Maatalousyrittäjien koon kasvaessa riskienhallinnan merkitys korostuu. Maatalousyrittäjän on tärkeää tiedostaa erilaiset riskit ja pyrkiä vähentämään niiden negatiivisia vaikutuksia maatalousyrittäjän toimintaan riskienhallinnalla.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on esimerkkitapausten avulla selvittää, mikä merkitys avioehdolla ja hallintaoikeustestamentilla on maatalousyrittäjän riskienhallinnan kannalta. Opinnäytetyöllä tuotetaan uutta tietoa, sillä aiheesta ei ole olemassa tutkimuksia ennestään. Viime vuosina aiheeseen on kuitenkin alettu kiinnittää aiempaa enemmän huomiota esimerkiksi alan julkaisuissa ja maatalousyrittäjien sidosryhmien keskuudessa.

Opinnäytetyöllä on kaksi päätavoitetta:

- Selvittää, millaisena asiantuntijat ja maatalousyrittäjät näkevät avioehdon ja hallintaoikeustestamentin merkityksen osana maatalousyrittäjän riskienhallintaa.

- Selvittää, millaista tukea ja neuvontaa maatalousyrittäjille on saatavilla avioeroon ja kuolemantapauksiin liittyvissä tilanteissa, sekä millaista neuvontaa kaivataan lisää.

Tutkimuskysymyksiin haetaan vastauksia teemahaastatteluilla. Haastateltavina on maatalousyrittäjien parissa työskenteleviä asiantuntijoita ja maatalousyrittäjiä. Koska aiheesta ei ole tilastoja tai aiempia tutkimuksia, haetaan tutkimusongelmiin vastauksia esimerkkitapausten kautta.

Maatalousyrittäjien haastatteluissa on tarkoituksena selvittää maatalousyrittäjien ajatuksia, miten käytännön tasolla avioeroon tai kuoleman tapaukseen on varauduttu, onko perheoikeudellisiin riskeihin tarpeeksi neuvontaa saatavilla ja mitä syitä on taustalla avioehdon ja hallinto-oikeustestamentin laadinnassa. Niiden haastateltavien kohdalla, jotka ovat kokeneet avioeron tai puolison kuoleman, haetaan vastauksia siihen, millaisia vaikutuksia riskin realisoinnilla on maatalousyrittäjien toimintaan.

1.3 Tutkimuksen viitekehys

Maatalousyrittäjien riskit voidaan jaotella sisäisiin ja ulkoisiin riskeihin sen mukaan, mistä ne saavat alkunsa (Engblom 2003, 34). Osa riskeistä voi olla sekä sisäisiä että ulkoisia. Kuviossa 1. esitetään tämän opinnäytetyön tutkimuksen teoreettinen viitekehys. Tutkimuksen ulkoisen viitekehysten muodostavat ulkoiset riskit, joiden realisoinnissa maatalousyrittäjä ei voi itse vaikuttaa. Ulkoisia riskejä ovat esimerkiksi sää, tuotantopanosten ja tuotteiden hintojen vaihtelut. Vaikka ulkoisten riskien realisoinnissa ei voi vaikuttaa, voi maatalousyrittäjä toimillaan pienentää niiden vaikutuksia maatalousyrittäjien toimintaan.

Sisäisessä viitekehyksessä ovat sisäiset riskit, joiden realisoinnissa maatalousyrittäjä voi vaikuttaa. Tällaisia riskejä ovat esimerkiksi henkilöriskit ja teknologinen riski. Viitekehysten keskiössä on maatalousyrittäjä, joka riskienhallinnalla pyrkii riskienhallinnalla minimoimaan sisäisten ja ulkoisten riskien negatiiviset vaikutukset maatalousyrittäjien toimintaan.

Kuvio 2 Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys.

Maatalousyrittäjän tulisi tunnistaa maatalousyrittäjän kannalta merkittävät ja todennäköiset riskit. Riskien todennäköisyys vaihtelee yrityskohtaisesti. Tämän opinnäytetyön tutkimus kohdistuu avioeroon ja kuolemaan, jotka ovat sisäisiä riskejä.

2 RISKIT MAATALOUSYRITYKSESSÄ

2.1 Riski ja riskienhallinta käsitteenä

Riskille on olemassa useita erilaisia määritelmiä. Esimerkiksi Kay, Edwards ja Duffy (2016, 270) määrittelevät riskin tilanteeksi, jossa tiedostetaan kaikki mahdolliset lopputulokset ja vaihtoehdot. Epävarmuudella puolestaan viitataan tilanteeseen, jossa vaihtoehtoisia lopputuloksia tai niihin päätyminen todennäköisyyttä ei tiedosteta. Engblomin (2003, 15) mukaan riski määritellään usein epäedullisen tapahtuman mahdollisuutena ja sen mittana. Riski on siis asia, jonka maatalousyrittäjä tiedostaa ja voi varautua siihen. Riskienhallinnalla tarkoitetaan toimia, joilla yritys torjuu ja pyrkii vähentämään riskien negatiivisia vaikutuksia toimintaansa. Engblom (2003, 19) määrittelee riskienhallinnan prosessiksi, jota apuna käyttäen yritys voi torjua sitä uhkaavia riskejä ja minimoida niiden aiheuttamia kustannuksia.

Riskienhallinnan tavoitteena onkin käytännössä turvata yrityksen toiminnan jatko jokaisessa tilanteessa. Yritystoiminta sisältää aina riskejä. Riskienhallinnalla riskejä ei kyetä kokonaan poistamaan eikä kaikkien hallitseminen välttämättä ole yritykselle taloudellisesti kannattavaa, koska riskienhallinnasta aiheutuu yritykselle usein kustannuksia (Engblom 2003, 20). Engblomin (2003, 20) mukaan riskienhallintaan tulisi löytää riskien realisoitumisesta aiheutuvien kustannusten ja riskienhallintaan kohdennettujen resurssien välinen kokonaiskustannuskustannusoptimi, joka toteutuu, kun kaksi edellä mainittua on alhaisimmillaan. Maatalousyrittäjän tuleekin siis arvioida, miten paljon ja millaiseen riskienhallintaan tulee suunnata resursseja, jotta maatalousyrityksen toiminta on kannattavaa ja tavoite toiminnan jatkuvuudesta täyttyy.

Riskienhallinnalla maatalousyrittäjä määrittää, millaisia riskejä on valmis ottamaan. Jokainen maatalousyrittäjä määrittää itse riskitasonsa. (Kay 2016, 272.) Riskiä ei tule nähdä pelkästään negatiivisena asiana, sillä osaan riskeistä sisältyy myös voiton mahdollisuus. Riskin ottamalla maatalousyrittäjä voi saavuttaa tavoitteensa ja mitä suurempi riski otetaan, sen suurempaa korvausta sille odotetaan saatavan. (Ryhänen 2016, 210–211.)

Riskienhallinta on menestyvälle maatalousyritykselle jatkuva prosessi ja tärkeä osa toimintaa. Riskienhallintaprosessissa voidaan nähdä olevan neljä vaihetta: yrityksen kannalta merkittävien riskien tunnistaminen ja arviointi, toimenpiteiden valitseminen ja suunnittelu, toimenpiteiden käytäntöön vienti ja vahingoista toipuminen sekä toimenpiteiden riittävyyden arviointi ja kehittäminen (Suomen Riskienhallintayhdistys ry [Viitattu 22.4.2018]). Riskienhallintaa tehdessään maatalousyrittäjä voi joko päättää kantaa riskin itse tai ulkoistaa sen jonkun muun kannettavaksi (Ryhänen 2017, 210). Vaikka maatalousyrittäjä ulkoistaisi osan riskeistä, vastaa hän kuitenkin lopputuloksessa riskeistä itse.

Maatalousyrityksessä riskienhallinta saatetaan nähdä perinteisesti pääasiassa erilaisten vakuutusten ottamisena. Vakuuttaminen on kuitenkin vain yksi osa riskienhallintaa. Maatalousyrittäjä voi hallita tuotannollista riskiä esimerkiksi hajauttamalla viljeltäviä kasveja, kotieläintila ostamalla rehuviljaa ulkopuolelta sen sijaan että viljelijä itse tai ulkoistamalla tiettyjä prosesseja tai toimintoja. Etenkin henkilöriskienhallinnassa tärkeässä roolissa vakuutusten lisäksi ovat erilaiset sopimukset ja asiakirjat, kuten avioehto, testamentti ja edunvalvontavaltakirja.

2.2 Riskit maatalousyrityksessä

Yritystoiminta sisältää erilaisia riskejä, jotka voidaan jaotella monin tavoin. Maatalousyrityksen riskit voidaan jakaa viiteen pääkategoriaan: tuotanto- ja teknologiseen riskiin, hinta- ja markkinariskiin, rahoitusriskiin, lainsäädännölliseen ja hallinnolliseen riskiin sekä henkilöriskiin.

Tuotanto- ja teknologiseen riskiin lukeutuu muun muassa sääriski, joka on maataloudessa merkittävä. Säävaihtelut saattavat vaikuttaa merkittävästi tuotantoon, saatoon ja sitä kautta taloudelliseen tulokseen. Kotieläintuotantoa harjoittavissa maatalousyrityksissä riskinä on erilaiset eläintaudit, joita on hankala ennakoida. Teknologiseen riskiin lukeutuu riski uudesta ja vanhasta teknologiasta. Vanhan teknologian käyttö saattaa aiheuttaa tehottomuutta, mutta toisaalta uusi teknologia ei välttämättä toimi toivotulla tavalla eikä siitä saada odotettua hyötyä (Ryhänen 2017, 2011).

Hinta- ja markkinariskillä tarkoitetaan maatalousyrittäjien kohdistuvia hinnantoukkuja. Tuotantopanosten ja lopputuotteen hintojen vaihtelulla voi olla merkittävä vaikutus maatalousyrittäjien kannattavuuteen. Hinnat määräytyvät markkinoilla eikä maatalousyrittäjä näin ollen voi vaikuttaa niihin, vaan voi ainoastaan vähentää niiden negatiivisia vaikutuksia maatalousyrittäjien toimimalla kustannustehokkaasti.

Rahoitusriski on olemassa aina, kun maatalousyrittäjien toimintaa on rahoitettu vieraalla pääomalla. Vieraan pääoman kohdalla on olemassa riski korkojen noususta, eli pysyykö lainatun rahan korko tulevaisuudessa nykyisellään vai tulee siihen muutoksia. (Kay ym. 2016, 271–271.) Maatalousyrittäjä voi varautua korkojen nousuun suojaamalla lainat tiettyyn korkotasoon. Tällöin on kuitenkin riskinä, että korot pysyvät matalammalla ja korkosuojaus tuottaa suuremmat kustannukset kuin korko.

Lait ja asetukset ohjaavat maatalousyrittäjien toimintaa. Lainsäädännölliseen ja hallinnolliseen riskiin lukeutuu kansallisten ja kansainvälisten lakien ja säädösten vaikutus maatalousyrittäjien toimintaan. Erilaiset lait ja säädökset voivat tuoda merkittävästi rajoitteita tai lisäkustannuksia, sekä leikkaukset maataloustuissa pienentää tuloja. Maatalousyrittäjä voi varautua riskiin mahdollisuuksien mukaan ennakoimalla tulevia muutoksia ja ottamalla ne huomioon maatalousyrittäjien toiminnassa.

Maatalousyrittäjien suurin riski on henkilöriski, sillä työpanos on usein yhden henkilön tai yrittäjäperheen harteilla. Mikäli henkilöriski realisoituu, voi se vaarantaa koko maatalousyrittäjien toimintaedellytykset.

2.3 Henkilöriski

Henkilöriski on maatalousyrittäjien toiminnassa merkittävä, sillä maatalousyrittäjien tärkein voimavara on sen johtaja eli käytännössä maatalousyrittäjä itse ja työntekijät. (Kay 2016, 272.) Henkilöriski kasvaa, mitä harvemman henkilön harteilla maatalousyrittäjien toiminta on. Suomessa maataloutta harjoitetaan toistaiseksi pääasiassa perheviljelmäpohjaisena. Vuonna 2016 jopa 87 prosenttia maatalousyrittäjistä toimi perheviljelmäpohjaisina. Noin 11 prosenttia maatalousyrittäjistä oli perikuntien, perheyhtiöiden ja -yhtymien omistuksessa ja loput toimivat erilaisissa yhtiömuo-

doissa tai olivat valtion omistuksessa. Osakeyhtiöisiä ja osuuskuntamuotoisia maatalousyrityksiä oli vain 1,5 prosenttia. (Väre 2017, 54). Etenkin osakeyhtiömuotoisten maatalousyritysten määrän voidaan odottaa kasvavan tulevina vuosina toiminnan koon kasvaessa. Yhtiöittämisen suosiota lisännee vuoden 2018 alussa toimintamuodon muutoksen yhteydessä poistunut varainsiirtovero.

Käytännössä perheviljelmäpohjainen maatalous tarkoittaa, että valtaosalla suomalaisista maatalousyrityksistä toiminnasta vastaa maatalousyrittäjä tai -yrittäjäpari. Henkilöriski on tällaisissa maatalousyrityksissä merkittävä ja henkilöriskien realisointuminen heikentää toimintaedellytyksiä. Kay ym. (2016, 272) määrittelevät maatalouden perinteisesti vaaralliseksi ammatiksi, jossa riski erilaisille sairauksille tai vammoille on korkea. Usein maatalousyrityksen henkilöriski nähdäänkin ensisijaisesti työn vaarallisuuden kautta juuri fyysisinä sairauksina ja vammoina muiden riskien jäädessä vähemmälle huomiolle. Maatalousyrityksen toimintaan voi heikentävästi vaikuttaa myös avaintyöntekijän poistuminen yrityksen palveluksesta, mikäli kukaan muu ei ole tietoinen henkilön vastuualueesta (Kay ym. 2016, 272).

Nykypäivänä entistä enemmän henkilöriskien joukossa nostetaan esiin muitakin riskejä, kuten avioero ja mielenterveysongelmat. Kay ym. (2016, 272) mainitsevat avioeron tai perheen sisäisten riitojen voivan johtaa siihen, että maatalousyrityksestä joudutaan siirtämään omaisuutta ja varoja ulos. Nämä menetykset voivat aiheuttaa maatalousyrittäjälle taloudellisia menetyksiä ja henkilökohtaista stressiä. Myös maatalousyrittäjien mielenterveysongelmat, jotka saattavat jäädä usein käsittelemättä, mutta voivat yhtä lailla johtaa taloudellisiin tappioihin (Kay ym. 2016, 272).

Kirjallisissa lähteissä nostetaan harvoin esiin avioehto tai hallintaoikeustestamentti riskienhallintakeinoina maatalousyrittäjien avioero- tai kuolemantapauksissa. Maatalousyrittäjän kuolemaan kiinnitetään riskienhallinnassa huomiota lähinnä henkivakuutuksen osalta. Henkivakuutuksen voidaan nähdä kuolemantapauksessa antavan hetkittäistä taloudellista apua, hallintaoikeustestamentti enemmänkin turvaa maatalousyrityksen jatkoa pitkällä tähtäimellä. Avioehdolla voidaan puolestaan erotilanteessa vaikuttaa siihen, mikä on avio-oikeuden alasta omaisuutta ja mitä omaisuutta maatalousyrityksestä lähtee avioerotilanteessa ulos.

Hallintaoikeustestamentin ja avioehdon lisäksi myös edunvalvontavaltuus on tärkeä osa maatalousyrityksen riskienhallintaa. Edunvalvontavaltuutuksella tarkoitetaan sitä, että henkilö valtuuttaa edunvalvontavaltuutuksessa mainitun henkilön hoitamaan asioitaan, mikäli joskus on kykenemätön hoitamaan niitä itse. Valtuutetun on annettava suostumuksensa tehtävään. Valtuutuksessa määritellään, mitä asioita valtuutus koskee. Jotta edunvalvontavaltuus on pätevä, tulee se vahvistaa maistraatissa. (Maistraatti [Viitattu 22.4.2018].)

3 KIRJALLISET SOPIMUKSET HENKILÖRISKIEN HALLINNASSA

3.1 Avioehtosopimus

Puolisot voivat sulkea pois oikeuden toistensa omaisuuteen avioehtosopimuksella. Maatalousyrityksissä on perinteisesti kiinni suuria pääomia. Avioerotilanteessa, jolloin puolisot eivät ole laatineet avioehtoa, jaetaan omaisuus tasan puolisoitten kesken.

Avioliitosta säädetään avioliittolaissa, joka on säädetty 13.6.1929. Avioliittolain (L 13.6.1929/234) II osan 2 luvun 35 §:ssä säädetään, että puolisoilla on avio-oikeus toistensa omaisuuteen. Käytännössä avio-oikeus tarkoittaa, että avioliiton päättyessä puolisoitten omaisuus lasketaan yhteen ja varakkaampi puoliso maksaa tasinkoa ja kummankin omaisuus jää yhtä suureksi. Avio-oikeus ei kuitenkaan automaattisesti siirrä tiettyä omaisuutta puolisoilta toiselle. Ennen avioliittoa sekä avioliiton aikana hankittu omaisuus kuuluu edelleen ne omistavalle puolisoille (L 13.6.1929/234, 2 luku, § 34.). Eli käytännössä mikäli aviopari ei ole tehnyt avioehtoa ennen avioeron vireille tuloa, katsotaan kaikki yhteiseksi, omaisuuden arvo selvitetään ja se jaetaan puoliksi, ellei toisen katsota saavan kohtuutonta etua. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi lyhytaikaiset avioliitot ja toisen puolison merkittävä omaisuus. Omaisuus jaetaan tasan sen arvon perusteella, eikä puoliso voi vaatia itselleen mitään tiettyä omaisuutta, esimerkiksi kiinteistöä, joka on puolison nimissä.

Puolisot voivat rajata avio-oikeutta toistensa omaisuuteen tekemällä avioehdon. Avioehto voidaan tehdä joko ennen avioliittoa tai avioliiton aikana, mutta se astuu voimaan vasta, kun puolisot ovat naimisissa. Kirjallisesti tehtävällä avioehdolla voidaan määrätä, ettei puolisoilla ole avio-oikeutta ennen ja/tai avioliiton aikana hankittuun omaisuuteen. Mikäli puolisot ovat aiemmin tehneet avioehto, jossa sulkevat pois toistensa omaisuuden, voidaan myöhemmin tehdyllä avioehdolla määrätä, että puolisoilla on avio-oikeus toistensa omaisuuteen, eli avioehtoa voidaan muuttaa vain uudella avioehdolla. (L 13.6.1929/234, luku 3, § 41.) Jotta avioehto on lainvoimainen, tulee se toimittaa kirjallisena maistraattiin (L (4.2.2005/58), luku 3, § 43.). Maistraattiin toimittamattomia avioehtoja ei katsota päteviksi.

Avio-oikeus voidaan avioehdon lisäksi sulkea pois myös kolmella muulla tavalla: suoraan lain nojalla, kolmannen henkilön tahdonilmaisella tai yksipuolisella tahdonilmaisella. Yksipuolinen tahdonilmaisuus avio-oikeuden poissulkemiseksi on mahdollista ainoastaan silloin, jos toisen puolison omaisuus on luovutettu konkurssiin. Suoraan lain nojalla poissuljettu avio-oikeus koskee henkilökohtaisia oikeuksia, kuten eläke- ja tekijänoikeuksien maksamattomia eriä. Kolmas osapuoli voi tahdonilmaisellaan testamentissa tai lahjakirjassa poissulkea lahjoitettavan omaisuuden saajan puolisolta avio-oikeuden ulkopuolelle. (Hoppu & Hoppu 2005, 396.)

Avioliiton jo purkauduttua tai avioeroa koskevan asian tultua vireille jälkeen tehty avioehto ei ole lainvoimainen. (L (8.11.2002/929), luku 3, § 44.) Jotta avioehto on lainvoimainen, tulee kummankin puolison olla täysivaltainen päättämään asioistaan. Mikäli puoliso on vajaavaltainen tai toimintakyvyltään rajoittunut, eikä tämän vuoksi ole oikeutettu itse tekemään avioehtosopimusta, tulee siihen hankkia edunvalvojan kirjallinen hyväksyntä. (L (1.4.1999/448), luku 3, § 42.)

3.2 Hallintaoikeustestamentti

Perintökaaren mukaan vainajan omaisuuden perii ensisijaisesti rintaperilliset eli vainajan jälkeläiset. Kullekin lapselle kuuluu perinnöstä yhtä suuri osa, (Perintökaari 2 luku, §2) ellei vainaja ole muuta testamentilla määrännyt. Rintaperillisellä on kuitenkin oikeus vaatia lakiosa perinnöstä, vaikka testamentissa hänet olisi suljettu perinnöstä ulkopuolelle. Lakiosa turvaa rintaperilliselle puolet lakimääräisestä perintösasta (Hoppu & Hoppu 2005, 407).

Avioliittolain nojalla leskellä on avio-oikeuden nojalla oikeus kuolleen puolison omaisuuteen. Avioliittolain II osan 2.luvun §35 mukaan vainajan perintö jaetaan puoliksi leskelle ja rintaperillisille. Mikäli avio-oikeus on suljettu pois esimerkiksi avioehdossa, ei puolisollla ole oikeutta perintöön. Tällaisissa tilanteissa perintö jakautuu rintaperillisten kesken.

Omaisuudestaan voi tehdä testamentin, jossa siirtää omaisuutensa käyttöoikeuden testamentissa määrätylle henkilölle. Tällaista testamenttia kutsutaan hallintaoikeus-

testamentiksi tai käyttöoikeustestamentiksi. Hallintaoikeustestamentti nimensä mukaisesti siirtää testamentissa määrätylle henkilölle hallintaoikeuden, mutta ei omistusoikeutta.

Hallintaoikeustestamentin saaja saa käyttää omaisuutta ja nauttia sen tuotoista, mutta käyttö ei saa olla epäedullista omistajan kannalta. Omaisuuden hallinnasta aiheutuvista kuluista vastaa hallintaoikeuden saaja. (L5.2.1965/40, luku 12, §3.) Vaikka hallintaoikeuden saajalla on oikeus käyttää omaisuutta, ei sen hallintaa saa luovuttaa muille. Hallintaoikeuden saaja ei voi myöskään käyttää omaisuutta velan panttaukseen tai myydä sitä, vaan tähän on aina oltava omistajan suostumus. Hallintaoikeuden saaja voi myös kieltäytyä tai luopua omaisuuden hallintaoikeudesta. (L 5.2.1965/40, luku 12, §6.)

Hallintaoikeus voidaan myös evätä, mikäli saaja käyttää omaisuutta omistajan kannalta epäedullisesti. Hallintaoikeuden saaja voidaan myös määrätä kiinnittämään omaa omaisuuttaan hallittavan omaisuuden vakuudeksi. (L5.2.1965/40, luku 12, §9.) Tekemällä keskinäisen hallintaoikeustestamentin voivat maatalousyrittäjät turvata maatalousyrittäjän toiminnan jatkuvuuden, mikäli toinen kuolee. Hallintaoikeustestamentti antaa eloon jääneelle puolisolle oikeuden tehdä ostoja maatalousyrittäjän nimissä ja käyttää saatavia tuottoja.

Hallintaoikeustestamentilla pystytään välttämään kaksinkertainen perintöveron maksu. Koska hallintaoikeustestamentti ei siirrä omistusta leskelle, ei lesken tarvitse maksaa perintöveroa. Omaisuuden perineille rintaperillisille voidaan kuitenkin määrätä perintöveroa maksettavaksi, vaikka omaisuuden käyttöoikeus on leskellä. Hallintaoikeustestamentti on siis verotuksen kannalta edullinen keino turvata maatalousyrittäjän toiminnan jatko ja kehittämismahdollisuudet puolison kuollessa. Hallintaoikeustestamentista huolimatta rintaperillinen voi vaatia osuuttaan perinnöstä, koska hallintaoikeustestamentin myötä rintaperillinen ei saa omaisuuteen täyttä omistusoikeutta (Hoppu & Hoppu 2005, 411). Maatalousyrittäjät voivat myös testamentata koko omaisuutensa toisilleen, jolloin leski saa määrätä omaisuudesta vapaasti. Tällaisissa tilanteissa rintaperillisillä on kuitenkin oikeus vaatia perinnöstä lakiosaa.

4 TUTKIMUSMENETELMÄ

4.1 Tutkimusmenetelmän valinta

Tutkimusmenetelmät jaetaan kvantitatiivisiin ja kvalitatiivisiin menetelmiin. Kvantitatiiviset menetelmät edustavat määrällistä ja kvalitatiiviset laadullista tutkimusta. Kvantitatiivinen tutkimus soveltuu numeerisesti mitattavien asioiden tutkimukseen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 131–135.). Laadullisia tutkimusmenetelmiä käytetään, kun kuvataan todellisen elämän asioita, jotka eivät ole esimerkiksi numeerisesti mitattavissa. Laadullisessa tutkimuksessa keskeisessä roolissa on tutkija ja tämän havainnot tutkimusmenetelmästä riippuen. Kvantitatiivisen tutkimuksen voidaan nähdä jättävän kvalitatiiviseen tutkimukseen verrattuna vähemmän tulkinnan varaa. Kvalitatiivisen tutkimuksen perustuessa tutkijan omille havainnoille saatavat eri tutkijat painottaa eri asioita tuloksissa, riippuen tutkijan taustasta ja katsontakannasta. (Hirsjärvi ym. 2007, 156–160.)

Tutkimuksen luonne ja tavoitteet vaikuttavat merkittävästi tutkimusmenetelmän valintaan. Tutkimustarkoituksesta- ja kysymyksestä riippuen sekä kvantitatiivinen että kvalitatiivinen voivat kumpikin soveltua tutkimusmenetelmäksi ja niitä voidaan käyttää samassa tutkimuksessa myös rinnakkain. (Hirsjärvi ym. 2007, 133.) Tässä opinäytetyössä sovelletaan kvalitatiivisia menetelmiä. Laadulliset tutkimusmenetelmät sopivan tämänkaltaiseen tutkimukseen, jossa tutkittavia asioita ei voi numeerisesti mitata ja tutkimukseen osallistuvien joukko etukäteen määritelty. Menetelmän valintaa puoltaa myös, että aihe on entuudestaan vähän tutkittu eikä avioehdosta ja hallinto-oikeustestamentista osana maatalousyrittäjien riskienhallintaa ole juurikaan tietoa saatavilla.

4.2 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu on yksi tutkimushaastattelun muodoista. Teemahaastattelua käytettäessä haastateltavan vastauksilla on suuri merkitys tutkimuksessa. Vastausvaihtoehdot eivät ole ennalta määriteltyjä, vaan haastateltava voi vapaasti muotoilla vastaukset. Vastauksissa korostuu, miten haastateltava on kokenut asiat ja tilanteet.

(Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48.) Koska vastausvaihtoehtoja ei anneta, saattaa vastauksissa nousta esiin yllättäviäkin asioita, joilla voi olla tutkimuksen kannalta suuri merkitys.

Teemahaastattelussa haastattelun teema on ennalta tiedossa, mutta haastattelija voi kuitenkin tilanteen mukaan esimerkiksi poiketa suunnitellusta kysymysjärjestyksestä (Hirsjärvi ym. 2007, 203). Tässä tutkimuksessa kysymyspatteristo oli ennalta määrätty, mutta tarvittaessa haastateltaville esitettiin tarkentavia kysymyksiä. Lisäksi kysymysjärjestystä saatettiin muuttaa haastattelun kulun mukaan, mutta kunkin haastateltavan kanssa käytiin kaikki suunnitellut kysymykset läpi.

Kuten kaikkiin tutkimusmenetelmiin, myös teemahaastatteluun sisältyy sekä etuja että haittoja. Haastattelun hyvä puoli on sen joustavuus. Haastattelija on vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa, joten vastauksia voi tarvittaessa tarkentaa, mikä ei esimerkiksi lomaketutkimuksessa ole mahdollista. Haastattelu on soveltuva menetelmä, kun tutkitaan aihetta, josta ei etukäteen ole paljon tietoa. (Hirsjärvi ym. 2007, 200.) Hirsjärvi & Hurme (2008, 35) näkee haastattelun huonoina puolina useat virhelähteet, jotka voivat johtua niin haastattelijasta kuin haastateltavastakin. Hirsjärven ym. mukaan (2007, 201) Foddy (1995, 118) näkee, että haastateltava saattaa haluta antaa itsestään hyvän vaikutelman ja antaa kysymyksiin yleisen käsityksen mukaan suotavia vastauksia, eikä näin ollen vastaa rehellisesti. Haastattelussa saattaa tulla myös esiin aiheita, joihin liittyviin kysymyksiin haastateltava ei mielellään vastaa rehellisesti. Tällaisia aiheita saattavat olla esimerkiksi taloutta ja sairauksia koskevat asiat sekä normien vastainen käyttäytyminen. (Hirsjärvi ym. 2007, 201–202.)

Tutkijat eivät ole yksimielisiä siitä, onko haastattelu arkojen aiheiden, kuten taloutta koskevien asioiden tutkimiseen soveltuva menetelmä. Osa näkee lomakekyselyn paremmin soveltuvana menetelmänä, sillä tällöin tutkimukseen osallistuva henkilö pysyy tutkijalle anonyyminä. (Hirsjärvi ym. 2007, 201.) Toisaalta vuorovaikutuksellisessa haastattelussa kysymyksiä on mahdollista tarkentaa ja haastateltava on aktiivinen osapuoli, joka on lupautunut osallistumaan tutkimukseen. (Hirsjärvi ym. 2007, 200–201). Lomakehaastatteluja toteuttaessa on riskinä, että tutkimukseen valitut henkilöt jättävät vastaamatta.

Onnistuneen tutkimushaastattelun toteuttaminen vaatii aika suunnitteluun, varsinaisiin haastatteluihin ja niiden purkamiseen. Jotta tutkimushaastattelusta saataisiin oikeaa tietoa, tulee haastattelijan olla ammattitaitoinen. Varsinaisten haastattelujen jälkeen oman haasteensa onnistuneelle tutkimukselle asettaa aineiston purku ja tulkinta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35.)

Teemahaastattelu valikoitui tämän tutkimuksen menetelmäksi, sillä avioehdosta ja hallintaoikeustestamentista osana maatalousyrityksen riskienhallintaa ei ole olemassa tutkittua tietoa. Toisaalta kyseessä on arka aihe, mikä osaltaan voi vaikeuttaa oikean tiedon saamista haastatteluista ja esimerkiksi kyselylomake, jossa vastaajat pysyvät anonyyminä, voisi myös olla hyvä tutkimuskeino. Teemahaastattelu kuitenkin päätettiin valita tutkimusmenetelmäksi, sillä kohderyhmä on pieni, ennalta rajattu ja tavoitteena on saada tietoa esimerkkitapausten kautta. Vaikka aihe on arka, nähtiin teemahaastattelun silti olevan kyselylomaketta parempi vaihtoehto. Haastattelut sujuivat hyvin ja vaikka aihe oli arka, saatiin kysymyksiin kattavasti vastauksia.

Tutkimuskohteena olevat asiat pohjautuvat pitkälti haastateltavien omiin kokemuksiin, eivätkä ne ole numeerisesti mitattavia. Myös kyselylomakkeessa voisi antaa vapaasti vastauksia, mutta haastattelussa on mahdollista saada tarkentavaa tietoa haastateltavan vastauksissa esiin nousseista, yllättävistäkin seikoista. Haastattelijalla oli ennestään kokemusta haastattelemisesta, mikä helpotti haastattelutilanteita.

4.3 Tutkimuksen toteutus

Haastateltavina oli kymmenen maatalousyrittäjää ja seitsemän eri tehtävissä maatalouden parissa työskentelevää asiantuntijaa. Maatalousyrittäjien haastattelut toteutettiin vuonna 2017 huhti-, touko- ja kesäkuun aikana. Maatalousyrittäjät jaettiin tutkimustulosten tarkastelussa ja haastatteluissa kahteen ryhmään: niihin, joilla perheoikeudelliset riskit eivät olleet realisoituneet ja niihin joilla perheoikeudelliset riskit olivat realisoituneet. Maatalousyrittäjille esitetyt kysymykset ovat liitteessä 1.

Haastateltuja maatalousyrittäjiä, joilla perheoikeudelliset riskit eivät olleet realisoituneet, oli kuusi ja heistä kolme osallistui haastatteluun yhdessä puolisonsa kanssa.

Tämä ryhmä koostui maatalousyrittäjistä, jotka olivat naimisissa. Kolmessa tapauksessa heillä oli laadittuna sekä avioehto että hallintaoikeustestamentti. Näiden maatalousyrittäjien puoliset työskentelivät maatalousyrityksen ulkopuolella eikä heillä ollut yhteistä maatalouden omaisuutta. Kolmessa tapauksessa laadittuna oli hallintaoikeustestamentti. Kahdella näistä maatalousyrittäjistä oli aikaisemmin ollut myös avioehto, mutta se oli päätetty purkaa. Näissä tapauksissa kummatkin puoliset työskentelivät maatalousyrityksessä ja maatalousomaisuutta, kuten peltoa, oli hankittu yhdessä. Yhdessä tapauksessa toinen puolisoista työskenteli tilan ulkopuolella, mutta kummallakin oli omistuksessaan maatalousomaisuutta.

Haastateltuja maatalousyrittäjiä, joilla perheoikeudelliset riskit olivat realisoituneet, oli neljä. Kolme heistä oli kokenut avioeron ja yhden puoliso oli kuollut. Avioeron kokeneilla maatalousyrittäjillä ei ollut avioeron tullessa vireille avioehto. Kaikkien avioeron kokeneiden maatalousyrittäjien entiset puoliset olivat työskennelleet maatalousyrityksessä. Puolisonsa menettäneellä ei ole ollut puolisonsa kuollessa hallintaoikeustestamenttia, mutta heillä oli ollut avioehto. Avioeron kokeneilta maatalousyrittäjiltä ei tiedusteltu hallintaoikeustestamentista eikä puolisonsa menettäneeltä avioehdosta. Asiantuntijahaastattelut toteutettiin vuonna 2017 touko- ja elokuun välillä. Asiantuntijoista kolme työskentelee pankissa maatalousrahoituksen parissa, kaksi juristina ja kaksi asiantuntijoina. Asiantuntijoille esitetyt kysymykset ovat liitteessä 2.

Haastattelujen kesto vaihteli noin 15 minuutin ja kahden tunnin välillä. Kaikki haastattelut litteroitiin tuloksien kokoamista varten. Tutkimustuloksissa haastatellut maatalousyrittäjät on merkitty kirjaimin ja numeroin, esimerkiksi ”Maatalousyrittäjä A1”. Mikäli maatalousyrittäjä osallistui haastatteluun puolisonsa kanssa, on haastatellut merkitty numerolla ja kirjaimella, esimerkiksi ”Maatalousyrittäjä A2”. Asiantuntijahaastatellut on merkitty tutkimustuloksissa pelkästään numeroilla, esimerkiksi ”Asiantuntija 1”.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Avioehto

5.1.1 Avioehtojen yleisyys

Asiantuntijoilta kysyttiin, miten yleistä avioehtojen tekeminen on tänä päivänä maatalousyrittäjien keskuudessa. Heiltä tuli erilaisia arvioita määrästä ja osa korosti, että arvion taustalla on pelkästään kokemukseen perustuva oma näkemys, ei tilasto tai tutkimus. Muutama asiantuntija arvioi, että uusista yrittäjistä 50 prosenttia tekee avioehtosopimuksen, yksi arvioi määräksi 5 prosenttia ja yksi jopa 80 prosenttia. Kaikki olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että avioehtojen tekeminen maatalousyrittäjien keskuudessa on yleistymässä etenkin nuorten, aloittavien yrittäjien keskuudessa.

Huomionarvoista oli, että sukupolvenvaihdostilanteissa mukana oleva asiantuntija totesi, ettei viime vuosina avioehtoja ollut sukupolvenvaihdosten yhteydessä tehty montaa. Syytä vähäiseen määrään on monia. Osa haluaa omaisuuden säilyvän avio-oikeuden alaisena, osa on avoliitossa ja tekee sukupolvenvaihdoksen omiin nimiin, jolloin avioehdolla ei ole juridista merkitystä. Haastateltu juristi nosti esiin seikan, että avioehdon laatimista aletaan harkita usein silloin, kun tilanne avioliitossa on kriisiytynyt ja saatetaan kysyä juristilta neuvoa, miten toisen nimen voisi saada avioehtoon. Yleisesti ottaen asiantuntijat näkivät, että avioehtoja tehdään liian vähän.

5.1.2 Syyt laatimisen taustalla

Haastatelluista maatalousyrittäjistä kolmella oli laadittuna avioehto. Kaikilla oli ollut puolisonsa kanssa yhtenäinen näkemys avioehdon laatimisesta. Avioehdon laatineiden maatalousyrittäjän puoliso työkentelivät päätoimisesti maatalousyrityksen ulkopuolella ja avioehdoissa rajattiin maatalousomaisuus avio-oikeuden ulkopuolelle. Yhden maatalousyrittäjän puoliso osallistui myös maatalousyrityksen töihin

oman työnsä ohella. Kaksi maatalousyrittäjistä oli keskustellut avioehdon laatimisesta etukäteen pelkästään puolisonsa kanssa. Yksi maatalousyrittäjä kertoi pankin ottaneen avioehdon puheeksi muiden asiakirjojen ohella, mutta pariskunnalla oli muutenkin ollut tarkoituksena laatia avioehto. Pariskunta koki pankin aktiivisuuden asiassa vauhdittaneen avioehdon laatimista. Pankin yhteyshenkilö pyysi lakimiestä olemaan yhteydessä maatalousyrittäjään ja he sopivat tapaamisen.

Kaksi maatalousyrittäjää mainitsi avioehdon laatimisen syyksi maatalousyrittäjien toiminnan turvaamisen mahdollisen eron sattuessa.

Jos avioero tulis niin sen maatilalla olis mahdotonta jatkaa siinä tilanteessa, kun sen rahastaminen on isompi kuin sen tuottoarvo, niin sanotusti. Eli estettiin vaan se tilanne että maatila olis jouduttu pilkkomaan siinä tilanteessa. (Maatalousyrittäjä A.)

Yksi mainitsi avioehdon olleen heidän kohdallaan itsestäänselvyys, kun toinen puolisoista työskentelee ulkopuolella eikä ole maatalousyrittäjien toiminnan kanssa tekemisissä. Yksi mainitsi myös tiedon avioehdon laatimisesta helpottaneen perheenjäsenten suhtautumista maatalousyrittäjän puolisoon, kun sukutilan jatko oli turvattu avioeron varalta.

Kaksi maatalousyrittäjistä oli saanut apua avioehdon laatimiseen pankin lakimieheltä. Yksi maatalousyrittäjä oli laatinut avioehdon keskenään puolisonsa kanssa. Malli oli haettu internetistä, josta löytyneelle pohjalle avioehto oli laadittu. Yksi maatalousyrittäjä nosti haastattelutilanteessa esiin tarpeen tarkistuttaa ja mahdollisesti päivittää avioehto. Syynä tähän hän näki, että maatalousyrittäjä oli kasvanut merkittävästi siitä, kun avioehto oli laadittu ja olisi tarpeen selvittää, onko avioehto juridisesti sitä, kuin mitä sillä on tarkoitettu laadittaessa. Maatalousyrittäjä nosti myös esiin, että olisi mietittävä, miten osaltaan maatalouden töihin osallistuvan puolison työpanos otettaisiin avioehdossa huomioon. Avioehdon omatoimisesti puolisonsa kanssa laatinut maatalousyrittäjä totesi, ettei tiedä varmasti, miten avioehto toimisi avioerotilanteessa. Hän oli kuitenkin sitä mieltä, että *”nykytietämyksen mukaan (mikä maatalousyrittäjällä on), se suoja ne asiat mitä pitääkin”*. Yksi maatalousyrittäjä korosti, ettei avioehdon puheeksi ottamista pidä nähdä epäluottamuslauseena.

Jos ajattelee, että sitä asiaa vaikka pankki tai kuka tahansa tuo tykö, niin ei sitä pidä ottaa minkäänlaisena epäluottamuslauseena. Sehän siinä ehkä on, että joku ottaa sen niin että se on vähä niinku epäluottamuslause tai joku sellanen. (Maatalousyrittäjä B1.)

Yksi maatalousyrittäjä sanoi, että puolisoiden kannattaa keskustella avioehdon sisällöstä keskenään ennen kuin sitä mennään laatimaan lakimiehen luo, jotta tilanteeseen olisi valmistauduttu ja näkemykset tulevan avioehdon sisällöstä olisivat yhtenäiset. Yksi maatalousyrittäjä näki, että tulevaisuudessa maatalouden kehittyessä enemmän yritysmäisempää suuntaan, selkeyttää se kuviota, kun yritystoimintaan ja yksityiseen käyttöön on omat varansa, kuten esimerkiksi osakeyhtiössä.

Asiantuntijahaastatteluissa nousi esiin monia syitä avioehdon laatimisen taustalle. Asiantuntijoilla oli yhtenevä näkemys siitä, että yleisesti nuorempi sukupolvi tiedostaa avioehdon tarpeellisuuden vanhaa sukupolvea paremmin ja ottaa sen laatimisen useammin itse puheeksi. Muutamassa haastattelussa nousi vahvasti esiin vanhemman sukupolven, yleensä jatkajan vanhempien, painostus tehdä avioehto. Yksi maatalousyrittäjä totesi vanhemman sukupolven painostuksen olleen aikaisemmin hyvin yleistä, mutta nykyään aloite avioehdon laadintaan tulee enemmän jatkajilta. Yksi asiantuntija näki, että avioehtoja tekevät *”muutenkin asioista perillä olevat, fiksit maatalousyrittäjät, jotka ajattelevat asioita pitkälle”*. Myös sukutilasidonnaisuuden todettiin olevan vahvaa, ja usein avioehto tehdään, jotta sukutila säilyy omassa suvussa mahdollisesta avioerosta huolimatta. Nykypäivänä kuitenkin myös taloudellinen ajattelu on nostanut päätään ja sukutilasidonnaisuuden lisäksi nähdään, että avioeron sattuessa maatalousyritykselle koituisi taloudellisia haasteita. Yleisesti tietoisuuden aiheesta maatalousyrittäjien keskuudessa nähtiin lisääntyneen.

5.1.3 Syyt avioehdon puutteeseen

Kaksi haastatelluista maatalousyrittäjistä oli purkanut avioehdon ja yksi ei ollut laatinut avioehtoakaan. Avioehdon purkaneiden maatalousyrittäjien puoliso työskenteli myös maatalousyrityksessä. Maatalousyrittäjän, jolla ei ollut avioehtoakaan laadittuna, puoliso työskenteli maatalousyrityksen ulkopuolella. Avioehdon purkanut maatalousyrittäjä kertoi, että avioehdon laatiminen otettiin aikoinaan puheeksi pan-

kin toimesta muiden asiakirjojen ohella, kun maatalousyrittäjien toimintaa laajennettiin. Toinen avioehdon purkanut maatalousyrittäjä oli ottanut avioehdon laatimisen itse puheeksi puolisonsa kanssa. Apua avioehdon laatimiseen oli saatu pankista. Avioehto oli tuolloin päätetty laatia, koska maatalousyrittäjä oli vain toisen nimissä. Avioehto sulki puolisoitten siihen asti hankitun omaisuuden avio-oikeuden ulkopuolelle. Yksi haastateltava kertoi, ettei heillä ole koskaan puhetta avioehdon laatimisesta eikä sitä oltu otettu minkään ulkopuolisen tahon toimesta puheeksi. Avioehto oli jätetty laatimatta, sillä kummallakin puolisoilla oli ollut maatalousomaisuutta naimisiin mentäessä ja puolisoit näkivät toisensa tasa-arvoisina. Avioehdon laatimatta jättämiseen vaikutti myös perheen traditio: nähtiin, että kumpikin kantaa osaltaan vastuuta maatalousyrittäjästä, toimi sitten päätoimisena maatalousyrittäjänä tai ei.

Syiksi avioehdon purkamiselle kerrottiin muun muassa, että maatalouden omaisuutta oli ostettu kummankin nimiin eikä avioehtoa enää nähty tarpeellisena suojaamaan toisen omaisuutta. Toinen avioehdon purkanut maatalousyrittäjä kertoi oman ajatusmaailman muuttuneen avioehdon laatimishetkestä, mikä johti avioehdon purkamiseen. Kummallakin maatalousyrittäjällä avioehdon purkaminen oli tullut puheeksi hoidettaessa muita asiakirjoja kuntoon pankin lakimiehen kanssa.

Asiantuntijahaastattelussa päällimmäiseksi syyksi avioehdon laatimatta jättämiselle nähtiin se, ettei avioerosta riskinä maatalousyrittäjien toiminnalle olla tietoisia eikä avioehdon puuttumista näin ollen nähdä ongelmana. Asiantuntijoiden mukaan osa maatalousyrittäjistä ajattelee, ettei heillä ole tarvetta avioehdolle, koska avioeron ei uskota sattuvan omalle kohdalle. Osa maatalousyrittäjistä taas ei tiedosta avio-oikeuden sisältöä, eli sitä miten omaisuus jakautuisi avioeron sattuessa eikä näin ollen pidä avioeroa riskinä maatalousyrittäjien toiminnalle. Muutama asiantuntija mainitsi myös, että avioehto koetaan epäluottamuslauseena ja syynä avioehdon laatimatta jättämiselle on usein toisen osapuolen vastustus.

5.1.4 Avioeron vaikutukset maatalousyrittäjien toimintaedellytyksiin

Haastatelluista maatalousyrittäjistä kolme oli kokenut avioeron. Yhdelläkään heistä ei ollut avioeron tulleissa vireillä avioehtoa. Syiksi avioehdon laatimatta jättämiselle

mainittiin muun muassa, ettei naimisiin mennessä oltu ajateltu avioliiton päättyvän eroon. Yksi haastateltava kertoi syyksi avioehdon puuttumiselle, että entisen puolison kanssa oli ollut kanssa näkemysristiriita avioehdon laatimisesta ja avioehto oli sen vuoksi jäänyt laatimatta.

Yhdessä tapauksessa ositus oli sujunut sopuisasti ja yhteisenä tarkoituksena oli ollut maatalousyrittäjien toimintaedellytysten turvaaminen myös jatkossa. Kaksi tapauksista oli riitaisia. Toisessa tapauksessa lopputulos saatiin aikaan neuvottelemalla, mutta toisessa tapauksessa ositus ratkaistiin lopulta käräjäoikeudessa. Tapa jakaa omaisuus vaihteli. Yhdessä tapauksessa ositus oli toteutettu jakamalla pelkästään kiinteää omaisuutta puolisojen kesken, toisessa tapauksessa jakamalla kiinteää omaisuutta sekä rahaa ja kolmannessa pelkästään maksamalla tasinkoa. Kahden haastateltavan kohdalla tasingon maksaminen oli tarkoittanut lainanottoa.

Kaikki maatalousyrittäjät olivat pystyneet jatkamaan toimintaansa avioeron jälkeen. Yksi maatalousyrittäjästä kuitenkin koki, että mikäli maatalousyrittäjien taloudellinen tilanne olisi ollut ositushetkellä huonompi, ei toimintaa olisi ollut mahdollista jatkaa. Toinen puolestaan kuvaili, että tällä hetkellä vastaavia tasinkosummia ei olisi mahdollista maksaa tuottajahinnan pudottua.

Kaksi maatalousyrittäjästä koki avioeron vaikuttaneen etenkin maatalousyrittäjien taloudellisiin toimintaedellytyksiin. Yksi oli taloudellista puolta enemmän huolissaan työmäärästä, mutta toiveissa oli maatalousyrittäjien kehittäminen jatkossakin. Yksi maatalousyrittäjä kuvaili avioeron vaikutusten näkyvän maatalousyrittäjien toiminnassa pitkään investoinneissa, sillä maatalousyrittäjät ei juuri ole pystynyt kehittämään.

Yksi maatalousyrittäjä kuvaili ositusprosessia henkisesti raskaaksi kokemukseksi. Ositusprosessit olivat kestäneet jopa vuosia. Yksi maatalousyrittäjä mainitsi tärkeäksi rahoittajan luottamuksen maatalousyrittäjään myös ositushetkellä, jotta lainanotto tasingon maksua varten onnistui. Yksi maatalousyrittäjä koki yhteisen maatalousyrittäjien pitkittäneen avioeropäätöksen syntymistä. Yksi puolestaan painotti maatalousyrittäjien toimintaa ymmärtävän lakimiehen merkitystä ositustilanteessa. Kaikki kolme maatalousyrittäjää olisivat jälkikäteen ajateltuna laatineet avioehdon.

Kaksi olisi laatinut avioehdon, jossa maatalousyrityksen omaisuus olisi suljettu avio-oikeuden ulkopuolelle. Yksi ei eritellyt tarkemmin sisältöä tarkemmin.

Asiantuntijahaastateltavista osa koki avioerojen pääasiassa heikentäneen maatalousyrityksen toimintaedellytyksiä ja kehittämismahdollisuuksia. Osa taas koki, etteivät toimintaedellytykset tapauksissa olleet juuri heikentyneet avioeron myötä. Tulevaisuuden toimintaedellytysten nähtiin riippuvan pitkälti siitä, millainen maatalousyrityksen tilanne on erohetkellä ja millaista osuutta omaisuudesta lähtevä puoliso vaatii. Asiantuntijat kokivat ongelmallisiksi etenkin tilanteet, joissa lähtevä puoliso vaatii omaisuudesta puolta ja maatalousomaisuus arvotetaan markkinahinnan mukaan.

Joskus oikein kauhistuttaa, kun saa sopimuksen aikaan ja toinen sitte sanoo, että joo, kyllä tämä käy. Kun on lukenu likvin ja likvis on sitte tämä maksettava tasingon määrä ja ku se otettava laina menee kymmenellekkin vuodelle, niin kyllä se hirviästi vaikuttaa siihen mahdollisuuksien kehittäessä sitä yritystä ja siihen yritykseen, sen tilan riski kasvaa. Mun mielestä sellanen vääryys siinä onkin, että kun se tila on tuotanto-omaisuutta ja se ei oo yhtä ku omistaa vaikka asunnon, vaan se on samalla elinkeino. Sitä elinkeinoa ei voi harjoittaa ilman sitä tuotanto-omaisuutta, niin se jotenki arvotetaan väärin, kun se arvotetaan markkinahinnan mukaan. (Asiantuntija 1.)

..jos sitä maatilaa ruvetaan muuttamaan käypiin arvoihin ja sitte siihen minkämoista liikevaihtoa, käyttökattetta sillä tilalla voidaan saada aikaiseksi. Siinä on iso epäsuhta, jos toinen osapuoli vaatii sen käyvistä arvoista oman osuutensa, niin kyllä ne tilan toimintaedellytykset silloin monessa tilanteessa on aika heikot. (Asiantuntija 6.)

Myös aikaista suurempi, yhdelle maatalousyrittäjille jäävä työtaakka ja henkisen hyvinvoinnin merkitys nostettiin esiin. Yksi asiantuntija näki merkittävänä tekijänä maatalousyrityksen tulevaisuuden kannalta, ettei maatalousyrittäjä ollut katkeroitunut ja jättäisi vanhat taakseen, mutta myös maksettavan tasingon määrä tulisi olla sellainen, ettei se aja maatalousyritystä taloudellisiin ongelmiin.

5.1.5 Avioehto riskienhallintakeinona

Yhdeksältä maatalousyrittäjältä tiedusteltiin, miten tärkeänä riskienhallintakeinona he näkevät avioehdon maatalousyritykselle. Lähes kaikki maatalousyrittäjät kuvailivat avioehtoa maatalousyritykselle tärkeäksi riskienhallintakeinoksi. Osa ei pitänyt avioehtoa ehdottoman tärkeänä riskienhallintakeinona, vaan näki sen tarpeellisuuden riippuvan henkilöistä ja tilanteesta.

Totta kai se (avioero) on yks riski muun taloudellisen riskin lisäksi, niin varmaan seki (avioehto) voi olla aika merkittävä. Seki on kans justiin niin sitä, että riippuu tilanteesta ja henkilöstä. (Maatalousyrittäjä H1.)

No on se aika tärkeä. On niin paljon esimerkkiä missä sitä ei oo ollu. Se on mun mielestä vanhakantaista ajattelua, että miksei sitä tehtäisi. Jos kattotaan tilastoja, paljoko päättyy eroon, niin on se aika tärkeä. (Maatalousyrittäjä F.)

Yksi haastateltava totesi, että avioehdon pitäisi jopa olla pitäisi olla ehtona rahoitusta haettaessa pankista tai ely-keskukselta. Myös kaikki ne haastatellut maatalousyrittäjät, joilla avioehtoa ei ollut, tiedostivat, miten avioero voisi vaikuttaa maatalousyrityksen toimintaedellytyksiin. Yksi maatalousyrittäjä, jolla ei ollut avioehtoa, totesi, että mikäli avioero sattuisi kohdalle, voisi heidän tapauksessaan lähtevälle puolisolle antaa muuta omaisuutta, jotta maatalousyrityksen omaisuutta ei tarvitsisi alkaa jakaa. Myös maatalousyrittäjät näkivät epäoikeudenmukaisena, että avioerossa maatalousomaisuus arvotettaisiin käypien arvojen mukaan.

Esimerkiksi maitotilalla eläinpääoman arvo on todella suuri verrattuna siihen et jos pitää ostaa puolet eläimistä tai maksaa toiselle niistä että hän ei omista niitä, niin se tuntuu niinku hullulta. Sama on pelot. Tää on niin pääomavaltanen ala, ettei siitä (avioerosta) selviä, riippuen tilasta, mutta ei siitä selviä ilman että on avioehto. (Maatalousyrittäjä A.)

Maatalousyrittäjien vastauksissa nousi esiin, että nykypäivänä avioehto nostetaan riskienhallintakeinona aiempaa enemmän esille, mutta tarvetta olisi enemmänkin. Avioehdosta neuvotteleminen ja sen laatiminen on aina tilannekohtaista. Moni maatalousyrittäjä oli sitä mieltä, että avioehto nähdään usein epäluottamuslauseena toi-

selle. Yksi maatalousyrittäjä nosti esiin, että avioehto myös turvaa maatalousyrittäjän jatkoon myös omille lapsille, mikäli he tulevaisuudessa haluavat ryhtyä maatalousyrittäjiksi.

Sitte siinä on sekin, että yleensä maataloilla tai monella tilalla kuitenkin toivotaan, että omista lapsista tulee jatkajia, niin avioehdolla taas turvataan sitäkin, että jos on lapsia, niin niille jää mahdollisuus jatkaa maatalan toimintaa, ettei sitä tuhota jollaki erolla. (Maatalousyrittäjä F.)

Kaikki asiantuntijat pitivät avioehtoa tärkeänä riskienhallintakeinona maatalousyrittäjälle.

Ehkä voisin kärjistää sanoa jopa näin, että aika tyhmää on olla ilman avioehtoa, suorastaan hölmöä. Koska se on niin iso riski siinä, siihenhän ei myydä vakuutuksia, että mikäli tulee avioero, saadaan puoliso ulos vakuutusyhtiön kautta vaan se käytännössä katsoen oikeesti tarkoittaa sitä, että tila pitää jopa ehkä pilkkoa, varsinkin siinä tilanteessa että se on hyvässä taloudellisessa kunnossa. Jos velkaa on yhtä paljon kun omaisuutta, niin eihän siinä sitte oo mitää hätää. (Asiantuntija 5.)

Kyllä mä pidän sitä tärkeänä, ihan siitä realiteetista, että kumminkin aika moni avioliitto päättyy eroon. (Asiantuntija 7.)

Avioero on iso riski liiketoiminnan kannalta, sitä aliarvioidaan ja se voi lopettaa monta hienoa asiaa, se pitää muistaa. Jokaisella maatalousyrittäjällä pitäis olla avioehto. (Asiantuntija 2.)

Asiantuntijoilta kysyttiin, että tiedostavatko maatalousyrittäjät avioeron riskit maatalousyrittäjälle. Pääasiassa nähtiin, että maatalousyrittäjät tiedostavat riskit huonosti tai että vain osa tiedostaa riskit. Yksi mainitsi, että riski kyllä tiedostetaan, mutta sen eteen ei toimita. Vastauksista kävi ilmi, että nuorempi polvi tiedostaa avioehdon tarpeellisuuden vanhaa polvea paremmin. Yksi mainitsi, että luopujat tiedostavat riskin jatkajan kannalta.

Kaikki ei tiedosta sitä asiaa, että kuinka yllättävän suuri summa sieltä saattaa tulla maksettavaksi, kuinka vaikeaksi se homma voi mennä ja aina vaan se maksaa enemmän. Harva tiedostaa sen todellisen riskin. (Asiantuntija 2.)

Jos kaikki tiedostais sen, niin varmaan niitä (avioehtoja) tehtäis enemmän. (Asiantuntija 6.)

Monet nuoret viljelijät jatkajina sen tiedostaa, mutta kun tilaa ollaan ostamas ittelte ja sitte ehkä se yhteiselokin on hiljakkoin alkanu, toki siinä se vaara on, ettei näitä riskejä mietitä ja ajatellaan, ettei meille mitää ikävää voi sattua. (Asiantuntija 7.)

5.1.6 Ositusten sujuminen avioeroissa

Asiantuntijoilta kysyttiin, miten ositukset olivat sujuneet tilanteissa, kun puolisoilla oli ollut avioehto ja kun avioehtoa ei ollut. Yleinen näkemys oli, että kun avioehto oli laadittuna, oli ositus helpompi ja sujuvampi kuin tilanteessa, jossa avioehtoa ei ollut. Ositusten voidaan olettaa olleen helpompia silläkin perusteella, että muutamalla haastatellulla asiantuntijalla ei ollut ollenkaan tai viime vuosilta kokemusta tällaisista avioeroista. Avioehto jo itsessään määrää omaisuuden jakaantumisesta avioerossa, mutta syiksi osituksen sujuvuudelle nähtiin muun muassa se, että jo avioehto tehdessä kumpikin on miettinyt tarkkaan, mitä omaisuutta haluaa sulkea toiselta pois.

Haastetta osituksessa voi kuitenkin olla, mikäli yhteiselo on jatkunut vuosikymmeniä ja yhteistä omaisuutta on kertynyt paljon. Yksi asiantuntija mainitsi, että suurimmalla osalla maatalousyrittäjistä on halu maksaa tasinko tiettyyn rajaan asti avioehdosta huolimatta – mutta mikäli kyseessä on ”järjettömiä” summia, voi ositus avioehdosta huolimatta päätyä käräjille. Haastatteluissa nostettiin myös esiin, että avioehdosta huolimatta maatalousyrityksen omistava puoliso saattaa joutua maksamaan tasinkoa lähtevälle puolisolle, esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa toinen on vastannut kodin ja yhteisten lasten hoidosta, eikä hänellä näin ollen ole ollut mahdollisuutta oman varallisuuden kerryttämiseen.

Tilanteet, joissa avioehtoa ei ole, ovat yleisesti ottaen riitaisempia, mutta joukosta löytyy asiantuntijoiden mukaan monenlaisia tilanteita. Riitaisissa tapauksissa puoliso, joka ei omista maatalousyritystä, vaatii usein puolta omaisuudesta. Riitaisia tapauksia kuvailtiin maatalousyrityksen kannalta katastrofiksi, joka voi johtaa jopa konkurssiin tai omaisuuden realisointiin. Yksi asiantuntija totesi, että useimmiten osituksissa kuitenkin päästään kohtuulliseen lopputulokseen neuvottelemalla.

Sittenhän jos siinä mennään ihan hirveen takkuun, niin sitte ne monesti siirtyy juristeille käsittelyyn ja sitte siinä haetaan ulkopuolista pesänselvittäjää. Sehän on kallista, siihen ei kannattaisi kenenkään lähteä. (Asiantuntija 3.)

Yksi asiantuntija nosti esiin, että joissakin tapauksissa entinen aviopari jatkaa maatalousyrityksen toimintaa yhtymänä, kun toiselle puolisolle ei ole varaa maksaa ta-sinkoa.

Äärettömän hankaliahan ne on, jos ihmisten välit on menny, hoitaa nyt sitte yhteistä tulonlähdetta yhdes. Ei siitä käytännös kauhean hyvää tuu, mutta tällääsiäki tapauksia on. (Asiantuntija 7.)

Mikäli maatalousyritys on omistettu yhdessä ja sillä on paljon velkaa, voi lähtevälle osapuolelle olla helpotus pelkästään päästä veloista eroon. Yksi asiantuntija totesi, ettei tällaisissa tilanteissa lähtevällä osapuolella välttämättä ole minkäänlaisia vaatimuksia osituksessa. Asiantuntija muistutti myös, että velkamäärä tulee aina huomioida osituksessa.

5.1.7 Otetaanko avioehdon laadinta puheeksi?

Neuvonnan ja maatalousrahoituksen parissa työskenteleviltä asiantuntijoilta kysyttiin, otetaanko avioehto puheeksi sukupolvenvaihdoksen tai isojen lainaneuvottelujen yhteydessä. Kaikki haastateltavat totesivat, että avioehto otetaan aina puheeksi. Maatalousrahoituksen parissa työskentelevät mainitsivat tuntevansa omien asiakkaidensa historiaa ja mikäli tiedossa on, että maatalousyrittäjällä on avioehto tehtynä, ei sitä jatkuvasti oteta puheeksi. Yksi mainitsi asian otettavan puheeksi uusien asiakkaiden kohdalla. Mikäli avioehto ei ole tehtynä, keskustellaan, miksi sitä ei ole ja kannattaisiko se tehdä.

Neuvonnan parissa työskentelevä asiantuntija mainitsi, ettei sukupolvenvaihdosta (SPV) tehtäessä avioehto ole monellekaan ajankohtainen, mutta asia otetaan kyllä puheeksi ja keskustellaan sen merkityksestä. Avioehto on yhtenä kohtana mukana listassa, joka käydään läpi sukupolvenvaihdosta tehtäessä. Asiantuntijan mukaan SPV-tilanteessa on usein jo muutenkin niin paljon paperitöitä, ettei avioehtoon jakseta sillä hetkellä enää paneutua ja vaarana on, että se jää myöhemmin tekemättä.

Asiantuntija painotti, että nykyään tavallisempaa SPV-tilanteessa on se, että jatkaja on avoliitossa, eikä avioehdolla tällaisessa tilanteessa ole juridista merkitystä. Tällöin kuitenkin muistutetaan, että avioliiton tullessa ajankohtaiseksi kannattaa myös avioehdon laatimista miettiä. Joissakin tapauksissa maatalousyritys siirretään jatkajalle lahjakirjalla. Tällaisissa tilanteissa on haastateltavan mukaan yleensä aina lahjakirjamääräys, jossa suljetaan pois jatkajan puolison oikeus omaisuuteen.

Rahoittajana pankilla on suuri riski henkilöriskien realisoituessa. Yksikään maatalousrahoituksen parissa työskentelevä ei maininnut avioehdon olevan edellytyksenä rahoituksen saamiselle, mutta asia otetaan puheeksi ja sen tekemistä suositellaan, mutta lopullinen päätös jää maatalousyrittäjän tehtäväksi.

Ei sillä oo siihen (rahoituspäätökseen) mitää vaikutusta, liiketoiminnalla maksetaan lainaa pois, ei avioehdolla. Se on käytännös yhtä merkityksetön ku vakuudetkin normaalissa toiminnassa. (Asiantuntija 2.)

Maatalousrahoituksen parissa työskentelevät kertoivat maatalousyrittäjien suhtautuvan usein neutraalisti, mikäli avioehtosopimuksen laadinta otetaan puheeksi pankin taholta. Haastatteluissa nousi esiin, että maatalousyrittäjän kannalta saattaa olla helpompaa, jos avioehdon laadinta otetaan esimerkiksi pankissa puheeksi.

Ehkä se on helpompaa, kun se otetaan tässä puheeksi. Että jos sä oot ite vaikka miettiny avioehto, mutta sä et ehkä oo halunnu sanoo sitä ääneen, niin ehkä sen jälkeen on helpompaa, kun rahoittaja tai neuvonta ottaa sen puheeksi. Se on ehkä sitte luontaisempaa, kun se aloite tulee kolmannelta taholta. (Asiantuntija 3.)

5.1.8 Oikeudenmukainen avioehto

Asiantuntijoilta kysyttiin, millaisen avioehdon he näkisivät oikeudenmukaisena erilaissa tilanteissa. Lähtökohtaisesti oikeudenmukainen avioehto on aina tilanteesta ja osapuolista riippuvainen. Avioehto on aviopuolisoiden välinen sopimus ja sen sisältö on heidän päätettävissään. Asiantuntijoilla on monenlaisia näkemyksiä oikeudenmukaisista avioehdoista erilaisiin tilanteisiin.

Osa asiantuntijoista korosti oikeudenmukaisen avioehdon laadinnassa omistussuhteita eikä niinkään sitä, kuka maatalousyrityksessä työskentelee. Heidän mielestään

maatalouden omaisuus tulisi turvata ne omistavalle ja mahdollisen avioeron jälkeen toimintaa jatkavalle osapuolelle. Korvaus tehdystä työstä tulisi kuitenkin maksaa myös toiselle osapuolelle.

.. jos joku työskentelee siinä, sehän ei tarkoita sitä, että se omistaa sitä. Mutta jos joku työskentelee siinä, niin kyllä se olis järkevää että kyseinen henkilö pystyis laittaa omaa rahaa sivuun siinä, että vois huolehtia että eläkkeet kertyvät ja niin edelleen. (Asiantuntija 6.)

Osa asiantuntijoista taas näki, että mikäli kumpikin työskentelee maatalousyrityksessä, tulisi myös toisella osapuolella olla jonkinlainen avio-oikeus omaisuuteen, ettei kumpikaan mahdollisen eron sattuessa jäisi *”tyhjän päälle”*. Asiantuntijahaastatteluissa ehdotettiin esimerkiksi aikaan sidottua avio-oikeutta, jossa avio-oikeus kasvaisi naimisissa oltujen vuosien myötä. Yksi asiantuntija näki, että tällaisia avioehtoja olisi hyvä tehdä enemmän.

Nää on hankalia kysymyksiä, et jos ollaan oltu naimisissa 1, 5, 15 tai 25 vuotta, niin tietyllä lailla se toinenkin ihminen, joka työskentelee siinä tilalla osittain mahdollistaa sen tilan tuloksenteleköyvyn ja voi sijoittaa omia rahojaan vähintäänkin siihen asumiseen. Se voi olla epäreilua häntäkin kohtaan, jos mitään ei tuu. (Asiantuntija 3.)

Toisaalta nostettiin esiin myös se, että vaikka toinen puolisoista työskentelisi täysin maatalousyrityksen ulkopuolella, saattaa hän palkkatuloillaan tuoda yhteiseen talouteen välttämätöntä pääomaa, joka olisi hyvä ottaa huomioon avioehdon laadinnassa.

Monissa tilanteissa maatalousyrityksen sukupolvenvaihdos tehdään yrittäjäpariskunnan nimiin. Tällaisissa tilanteissa, kun kumpikin ovat maatalousyrityksen omistajia, on avioehto käytännössä tarpeeton, kun kyse on kummankin omaisuudesta. Riski avioerosta ja osituksen vaikutuksista maatalousyrityksen toimintaan on kuitenkin olemassa. Yksi haastateltu asiantuntija ehdotti, että tällaisissa tilanteissa voisi tehdä avioehdon, jossa määritellään, että mikäli tila joudutaan osittamaan, arvioidaan se SPV-hintaan. Avioehtoon voisi vielä tarkentaa, että SPV-hinta on 50 prosenttia käyvästä hinnasta. Tällöin maksettavaksi tulisi käytännössä neljäsosa tasinkoa, minkä asiantuntija näkisi kohtuullisena. Tämänkaltaisessa menettelyssä on otettu riskienhallinta huomioon ja toisaalta myös lähtevä puoliso saa osuuden omaisuudesta.

Yksi asiantuntija painotti, että ylipäätään tulisi miettiä huolella, että kenen nimiin sukutila ostetaan ja punnita siinä yhteydessä mahdolliset riskit.

Ei kannattaisi hankkia (tilaa) yhdessä. Ne päätökset tehdään tietyssä vaiheessa. Jos siihen tullaan omistajaksi, niin sitten siihen tullaan omistajaksi. Ja siinäkin ei oo niinku avioehdon kanssa mitää tekemistä sitte, se heittää sen tilanteen tosi monimutkaseksi, mutta jos ei ajattele kovin pitkälle siinä niin ei sitten ajattele. Se nyt vaan pitää ymmärtää, että tässä pyöritään tämmöisten perusasioiden ympärillä niinku rakkaus ja raha. Ei niitä nyt välttämättä tartte yhteen laittaa, mutta kannattaa varautua siihen jo, jos tulee ero ja siihen eroon nyt kannattaa tietyllä lailla varautuakin, et se on yksi mahdollisuus siinä. (Asiantuntija 5.)

Tilanteissa, joissa kummallakin puolisoilla on omat maatalousyrietykset, näkivät asiantuntijat oikeudenmukaiseksi avioehdon, jossa suljetaan pois kummankin oikeus toistensa omaisuuteen. Yksi asiantuntija painotti, että tämäkin kannattaa kirjata selkeästi avioehtosopimukseen. Yksi asiantuntija nosti esiin seikan, että ulkopuolelta tulevan puolison halukkuus laatia avioehto tai avioehdon laadinta yleensä poistaa monta kyräilyä. Ja toisaalta avioehdon ei myöskään tarvitse olla ikuinen sopimus, vaan sitä voi tarpeen vaatiessa muuttaa uudella avioehdolla.

Jos toinen osapuoli on mies tai nainen paikallaan, sitä (avioehto) pitää osata tarkastella matkan varrella uudelleen, ei sen tarvi ikuinen asiakirja olla. Se ratkaisee, mitä siellä (maatilalla) yhdessä tehdään. Avioehto on varotoimenpide. (Asiantuntija 4.)

Asiantuntijoilta kysyttiin, millaisia avioehtoja he ovat nähneet erilaisissa tilanteissa laadittavan. Pääsääntöisesti asiantuntijat sanoivat maatalousyrittäjien laativan joko maatalousomaisuuden tai kokonaan oman omaisuuden avio-oikeuden ulkopuolelle sulkevia avioehtoja. Tällaisia avioehtoja laaditaan usein myös tilanteissa, joissa kumpikin työskentelee maatalousyrietyksessä, jonka vain toinen omistaa. Yleensä kyseessä on toisen sukutila. Yksi asiantuntija mainitsi, että esimerkiksi asuinrakennus saatetaan kuitenkin säilyttää avio-oikeuden alaisena. Pari asiantuntijaa tarkoitti, että avioehdot laaditaan yleensä niin, että se on voimassa vain silloin kun ositusperusteena avioero ja omaisuus säilyy avio-oikeuden alaisena kuolemantapauksessa.

Kysyttäessä, mitä avioehdossa tulisi määritellä, asiantuntijat korostivat, että avioehdon tulisi aina olla riittävän selkeä, ettei se jätä ositustilanteessa tulkinnanvaraa.

Avioehdossa tulisi selkeästi ja mahdollisimman tarkasti määritellä avio-oikeuden ulkopuolella jäävä omaisuus. Yksi asiantuntija ei vastannut kysymykseen, sillä koki kysymyksen liittyvän enemmän juristien osaamisalaan. Pari asiantuntijaa tarkensi myös, että avio-oikeuden ulkopuolelle jäävän omaisuuden lisäksi tulisi ottaa huomioon myös omaisuuden tuotto ja sijaan tuleva omaisuus. Yksi asiantuntija mainitsi avioehdon suurimmaksi riskiksi sen, ettei siinä ole riittävän selvästi määritelty, mitä omaisuutta se koskee eikä sillä näin ollen ole erotilanteessa merkitystä.

Toinen haastateltu juristi totesi, että keskusteltuaan pariskunnan kanssa avioehdon alkuun on usein kirjattu lauselmä siitä, miksi niin on sovittu, kuten avioehdossa sovitaan. Esimerkiksi, että *”avioehtosopimus on tehty, ettei kumpikaan joudu taloudellisiin vaikeuksiin”*. Yksi asiantuntija totesi, mikäli avioehtosopimus on huonosti laadittu ja jättää esimerkiksi tulkinnanvaraa, tulee riitely kalliiksi.

5.2 Hallintaoikeustestamentti

5.2.1 Hallintaoikeustestamentin yleisyys

Asiantuntijoilta tuli erilaisia arvioita siitä, miten yleistä hallintaoikeustestamentin teko on tänä päivänä maatalousyrittäjien keskuudessa. Arviot yleisyydestä perustuvat asiantuntijoiden omiin kokemuksiin, eikä virallisia tilastoja ollut käytössä kenellekään. Osa näki hallintaoikeustestamentin tekemisen olevan melko yleistä, etenkin nuorten maatalousyrittäjien keskuudessa. Yksi asiantuntija arvioi, että lähes kaikki aloittavat maatalousyrittäjät tekevät hallintaoikeustestamentin, kaksi arvioi lukeaksi noin 40 prosenttia. Yksi asiantuntija totesi, että aihetta on pidetty viime aikoina aiempaa enemmän esillä. Asiantuntijat mainitsivat erilaisia syitä sille, miksi hallintaoikeustestamentti on jäänyt joiltain maatalousyrittäjiltä laatimatta.

Ei siihen oo mitään, ehkä se että oot vaan niin uupunu siihen kaikkeen paperityöhön, mitä sä oot joutunu tekeen ja sitte ajatellaan, että no sen (hallintaoikeustestamentin) ehkä ehtii myöhemminkin, mutta niinhän se ei oo, vaan pitäis olla heti. (Asiantuntija 3.)

Tätäki asiaa varmasti on enemmän joka suunnalla pidetty esillä ja sitä kautta asiakkaatki on sitä joutunu omalla kohdalla miettimään. Edelleenkin kaikilla sitä ei oo ja kaikki sitä riskiä ei oo tiedostanut. Yhä isommalle joukolle olis suotavaa tuokin huomioida. (Asiantuntija 6.)

Siitä asiasta ei vaan oo keskusteltu. Mutta sitte taas rationaalisten järkiyrittäjien kanssa ei tartte keskustella, niillä on kaikki hanskas ja ne ymmärtää itte ja tekee kaikki, ei niiden kans tartte mitää murehtia. Sen voi aina mainita joka paikas, että niillä jotka pärjää on asiat kunnos kaikki yleensä. (Asiantuntija 2.)

Yksi asiantuntija mainitsi, että usein maatalousyrittäjät sanovat, että hallintaoikeustestamentti on pitänyt tehdä, mutta sitä ei ole vielä tullut tehtyä. Yksi asiantuntija arvioi hallintaoikeustestamentin tekemisen olevan harvinaista ja riippuvan pitkälti myös rintaperillisten halusta, eli hyväksyvätkö rintaperilliset hallintaoikeustestamentin.

5.2.2 Syyt laatimisen taustalla

Hallintaoikeustestamenttiin liittyen esitettiin kysymyksiä seitsemälle maatalousyrittäjälle, joista kuusi oli laatinut hallintaoikeustestamentin. Yksi haastatelluista oli menettänyt puolisonsa, eikä heillä ollut puolison kuollessa laadittuna hallintaoikeustestamenttia.

Maatalousyrittäjistä viisi oli tehnyt puolisoiden keskinäisen hallintaoikeustestamentin, jossa omaisuuden hallintaoikeus puolison kuollessa siirtyisi leskelle. Yksi maatalousyrittäjistä oli tehnyt hallintaoikeustestamentin, jossa osoitettiin hallintaoikeus lähisukulaiselle. Ratkaisuun oli päädytty, sillä puoliso ei työskentele maatalousyrityksessä eikä hänellä olisi valmiuksia maatalousyrityksen toiminnan jatkamiseen.

Syyksi hallintaoikeustestamentin laatimiselle maatalousyrittäjät mainitsivat muun muassa halun turvata maatalousyrityksen toiminnan jatko kuolemantapauksessa siirtämällä hallintaoikeus eloonjääneelle puolisolle. Muutama maatalousyrittäjä mainitsi kimmokkeen hallintaoikeustestamentin laatimiselle tulleen, kun oli kuullut tapauksista, joissa maatalousyrittäjillä oli alaikäisiä lapsia eikä hallintaoikeustestamenttia ollut laadittuna puolison kuollessa.

Maatalousyrittäjiä pyydettiin haastattelussa kertomaan hallintaoikeustestamentin keskeinen sisältö. Hallintaoikeustestamenttien sisältöjä maatalousyrittäjät kuvailivat keskenään hyvin samanlaisiksi: hallintaoikeustestamentissa siirrettiin koko omaisuuden tai maatalousomaisuuden hallintaoikeus puolisolle ja yhdessä tapauksessa muulle lähisukulaisille. Pari haastateltavaa mainitsi hallintaoikeustestamentissa siirrettävän hallintaoikeuden puolisolle tai lähisukulaiselle siihen saakka, kunnes lapset ovat täysi-ikäisiä tai vanhempia.

5.2.3 Hallintaoikeustestamentti riskienhallintakeinona

Asiantuntijoilta kysyttiin, miten tärkeänä riskienhallintakeinona maatalousyrittäjäkselle he näkevät hallintaoikeustestamentin. Asiantuntijoiden keskuudessa vastaukset vaihtelivat. Osa näki hallintaoikeustestamentin erittäin tärkeänä riskienhallintakeinona ja muutama mainitsi, että sen pitäisi jopa olla pakollinen. Asiantuntijat korostivat sen merkitystä tilanteissa, joissa maatalousyrittäjällä on alaikäisiä lapsia. Hallintaoikeustestamentti nähtiin keinona turvata maatalousyrittäjän toiminnan jatko kuolemantapauksessa.

Kuinka sen nyt lyhyesti sanoos, että se hallintaoikeus mahdollistaa tilan jatkamisen, kun on alaikäisiä lapsia, mutta tilit pitää kuitenkin tehdä sille maistraatille, joka valvoo sitä lasten etua, ettei rahaa hussata. Mutta jos tilaa kehittää, niin ei siinä mitään ongelmaa oo. (Asiantuntija 1.)

Näitä on nyt joitaki tapauksia tullu esille ja kyllä se vain niin on, että paperityö lisääntyy äärettömän paljon, kaikenlainen raportointi ja lupien haku edunvalvojan sijaiselta mihinkä hyvänsä asioihin, mitä siinä tilalla tehdään. (Asiantuntija 7.)

Yleisesti asiantuntijat näkivät nuorempien maatalousyrittäjien tiedostavan hallintaoikeustestamentin tarpeen vanhempia paremmin. Pari asiantuntijaa nosti esiin tilanteet, joissa esimerkiksi sisarukset pyörittävät maatalousyhtymää. Kummallakin voi olla tahoillaan alaikäisiä lapsia ja tämä pitäisi ottaa huomioon mietittäessä maatalousyhtymän hallintaa, mikäli toinen kuolee. Yksi asiantuntija ehdotti, että hallintaoikeustestamentin voisi tällöin tehdä sisarusten välille.

Asiantuntijoilta kysyttiin myös, tiedostavatko maatalousyrittäjät hallintaoikeustestamentin puuttumisesta aiheutuvat riskit maatalousyritykselle. Asiantuntijat näkivät, että osa tiedostaa riskit ja osa ei. Osalla, jotka tiedostavat riskin, on silti hallintaoikeustestamentti laatimatta.

Sehän tässä hulluinta onki, että ne suurin piirtein tietää, mistä on kyse. Enempi on kyse siitä että kuka osaa sen tehdä ja missä mä voin sen teettää ja sitte ku on muutenkin vähä semmonen, että tehdään sitte ku keritään ja ku ei se nyt ole ajankohtainen. (Asiantuntija 4.)

Haastatellut juristit nostivat esiin seikan, että vaikka puoliso olisivat keskenään tehneet hallintaoikeustestamentin, voivat rintaperilliset siitä huolimatta vaatia laki-osaansa. Rintaperillisten tulee siis hyväksyä hallintaoikeustestamentti, jotta siitä olisi maatalousyrityksen toiminnassa hyötyä.

No onhan se hallintaoikeustestamentti sillä lailla ihan hyvä, tietenki näiden rintaperillisten täytyy hyväksyä se hallintaoikeustestamentti, nehän pystyy vastustamaan sitä ja vaatimaan lakiosaansa. (Asiantuntija 5.)

Rintaperillisille voidaan maksaa myös perintö rahana, ja maatalousyritys jatkaa toimintaansa lesken omistuksessa. Lisäksi huomautettiin, ettei puoliso välttämättä aina ole paras vaihtoehto jatkamaan maatalousyrityksen toimintaa, ellei hänellä ole riittävää osaamista.

Eihän se puoliso välttämättä oo paras aina sitte jatkamaan sitä tilaa, maatila ja mikä tahansa yritys on sen verran haastavaa hommaa, että jos siihen otetaan riittävän monta urakoitsijaa tai työntekijää, niin ei se oookkaa enää kannattavaa. Yrittäjä kuitenkin vastaa kahta työntekijää. (Asiantuntija 5.)

5.2.4 Kenen aloitteesta puheeksi?

Kuudesta maatalousyrittäjästä puolet oli ottanut hallintaoikeustestamentin laatimisen itse puheeksi ja puolelle se oli otettu puheeksi pankin toimesta. Kaksi maatalousyrittäjää, joille pankki oli ottanut hallintaoikeustestamentin laatimisen puheeksi, kertoi, ettei sen laatiminen ollut tullut itsellä mieleen. Hallintaoikeustestamentin laatiminen oli otettu puheeksi hoidettaessa pankin kanssa muita asioita, kuten laadit-

taessa avioehtoa. Pari maatalousyrittäjistä oli aikonut tehdä omistusoikeustestamentin, mutta pankin lakimies oli tuonut esiin mahdollisuuden laatia hallintaoikeustestamentti. Yksi maatalousyrittäjä kuvaili hallintaoikeustestamentin laatimisen tulleen ajankohtaiseksi silloin kun *”alkoi olla niin paljon velkaa, että pankkiaki rupes kiinnostamaan”*, eli voidaan nähdä pankin aktivoituneen asiassa maatalousyrittäjien koon kasvaessa.

Omasta aloitteesta hallintaoikeustestamentin laatineet kertoivat asian taustalla olevan esimerkiksi ikävät tapaukset, joissa maatalousyrittäjillä ei ollut ollut hallintaoikeustestamenttia puolison kuollessa. Hallintaoikeustestamentilla haluttiin turvata maatalousyrittäjien jatko puolison kuollessa.

Jos mä kuolisin tästä ja kaikki paperit pitäis kierrättää virkaholhoojan kautta, kun alaikäiset lapset kumminki periis tämän mun osuuteni tästä, niin vaikeutuis maatilän elämä ja kehitys, että sen takia se on laadittu. Oon nähny monia tapauksia, missä maatila on ajettu alas sen takia, että leski ei pystynyt jatkamaan tilan pitämistä, mutta sitä ei saanut vuokrata tai myydä, kun ei siitä ollu mitään tällaista (hallintaoikeustestamenttia). Virkaholhooja esti sen, niin se ajettiin alas. (Maatalousyrittäjä A.)

Lähes kaikki maatalousyrittäjät olivat saaneet apua hallintaoikeustestamentin laatimiseen pankin lakimieheltä. Yksi maatalousyrittäjä kertoi laatineensa hallintaoikeustestamentin itse puolisonsa kanssa. Hän kuitenkin totesi haastatteluhetkellä, ettei hallintaoikeustestamentti välttämättä ole ajan tasalla ja se kaipaisi päivittämistä jonkun ammattilaisen taholta.

5.2.5 Puolison kuoleman vaikutus maatalousyrittäjien toimintaedellytyksiin

Yksi maatalousyrittäjä oli menettänyt puolisonsa. Puolison kuollessa heillä ei ollut laadittuna hallintaoikeustestamenttia, mutta avioehtosopimus heillä oli. Avioehtosopimuksessa puoliset sulki toistensa omaisuuden avio-oikeuden ulkopuolelle, eli leskellä ei ollut mitään oikeutta kuolleen puolison nimissä olleeseen maatalousomaisuuteen. Heillä oli ollut yhteisessä omistuksessa maatalousomaisuudesta joitakin peltoja, mutta valtaosa maatalousomaisuudesta oli kuolleen puolison nimissä.

Leski oli toiminut päätoimisena maatalousyrittäjänä maatalousyrityksessä ennen puolison kuolemaa. Kuollut puoliso oli kuitenkin vastannut maatalousyrityksen talousasioista, joten esimerkiksi tilit olivat olleet hänen nimissään. Haastateltu maatalousyrittäjä kuvaili hallintaoikeustestamentin puuttumisen aiheuttaneen puolison kuoleman jälkeen monenlaisia ongelmia maatalousyrityksen asioiden hoitamiseen. Heti puolison kuoleman jälkeen esimerkiksi puolison nimissä olleet pankkikortit kaa-tuivat, eikä eloonjääneellä puolisoilla ollut käyttöoikeutta tileihin. Koska kuollut puoliso oli vastannut talousasioiden hoitamisesta, ei leskellä juuri ollut tietoa tunnusluvuista tai muista käytännön asioista.

Koska puolisoilla oli avioehtosopimus, joka oli voimassa myös kuolemantapauksessa, ei leskellä ollut oikeutta vainajan perintöön, vaan perillisiä olivat vainajan alaikäiset lapset. Maatalouden omaisuus kuuluu siis vainajan rintaperillisille ja koska perinnönsaajina oli alaikäisiä lapsia, tuli heille määrätä edunvalvoja. Avioehtosopimuksen myötä leski ei ollut oikeutettu perintöön, mikä mahdollisti hänen toimimisen lasten edunvalvojana. Maistraatti siis hyväksyi lesken lastenedunvalvojaksi ja hän pyörittää maatalousyrityksen toimintaa. Lesken tulee kerran vuodessa raportoida toiminta maistraatille, joka valvoo lasten etua.

Haastateltu kuvaili, että nykyään maatalousyrityksen rahaliikenne pääpiirteittäin sujuu, arjessa tuotantopanosten osto ja pienten korjausinvestointien tekeminen onnistuu maatalousyrityksen tilillä olevan limiitin turvin. Hän näki, että tilanne olisi monimutkaisempi, mikäli investoinneille pitäisi hakea erikseen rahoitusta. Leski on toistaiseksi saanut jatkaa lasten edunvalvojana ja maatalousyrityksen toiminta on jatkunut. Hän koki, että omalla kohdalla maistraatista on löytynyt ymmärrystä maatalousyrityksen toiminnalle, mutta kertoi kuulleensa tapauksista, joissa ymmärrystä ei ole löytynyt ja erilaisten korjausinvestointien tekeminen on ollut mahdotonta.

Joissaki tilanteissa on ollu niin, että se maistraatin ihminen ei oo välttämättä ymmärtäny sitä, että kun näkee paljonko maatalous tuottaa vuodessa, niin sitte on se, et paljonko sinne menee vuodessa. Tällä hetkellä on menny vähä niinku saman verran kun on tullukki, että mitenkä sä todistat, että sä pidät lasten omaisuudesta hyvää huolta sillä lailla. (Maatalousyrittäjä G.)

Edunvalvojan ymmärtämättömyys maatalousyrittäjien toimintaa kohtaa nousi esiin myös asiantuntijahaastattelussa. Edunvalvoja saattaa olla sitä mieltä, että maatalousyrittäjien ei tule investoida, jolloin rahaa saattaa vuosien varrella kertyä kassaan hyvinkin paljon. Koettiin, ettei maistraatista aina löydy maataloutta ymmärtäviä edunvalvoja.

Edunvalvoja ajattelee, että se on niiden alaikäisten lasten etu. Rahaa voi olla tilillä vaikka 200 000 euroa, mutta mitä sitte? Sillä on kaikki investoimatta. Se etuhan ei oo toteutunu, mutta tässä tullaan taas siihen että se taho ei siitä liiketoiminnasta oikein mitää ymmärrä. Sitte ollaan siinä tilantees, että se voi jopa loppua siinä vaihees tai se on ajettu niin alhaalle, ettei kukaa halua enää jatkaa, kun on kaikki korjaukset tekemättä, kun se ei oo onnistunu. (Asiantuntija 2.)

Puolisonsa menettänyt maatalousyrittäjä kertoi, että heillä oli ollut tarkoitus laatia hallintaoikeustestamentti sekä muuttaa avioehto niin, ettei se olisi voimassa kuolemantapauksessa. Hallintaoikeustestamentin ja avioehdon laadinnasta oli puhuttu useasti ja aikakin niiden teolle oli sovittu, mutta ne olivat peruuntuneet. Maatalousyrittäjä painotti, hallintaoikeustestamentin laatimisessa kannattaisi käyttää maatalousasioihin erikoistunutta lakimiestä, joka ymmärtää alan erikoispiirteet.

5.2.6 Otetaanko hallintaoikeustestamentin laadinta puheeksi?

Maatalousrahoituksen ja neuvonnan parissa työskenteleviltä asiantuntijoilta kysyttiin, otetaanko hallintaoikeustestamentin laadinta puheeksi sukupolvenvaihdostilanteissa tai neuvoteltaessa isoista investoinneista. Kaikki sanoivat, että hallintaoikeustestamentin laatiminen otetaan puheeksi edellä mainituissa tilanteissa. Yksi pankissa työskentelevä asiantuntija näki hallintaoikeustestamentin laatimisesta tiedottamisen etenkin pankin tehtäväksi.

Mä ajattelen, että jos ei siitä oo koskaa keskusteltu, niin kyllä se on meidän vika. Kaikki asiat pitää tuoda asiakkaalle esille, että kuinka voi mennä, se on niinku meidän (pankin) päätehtävä. (Asiantuntija 2.)

SPV-tilanteissa hallintaoikeustestamentin laadinta otetaan neuvojen puolesta puheeksi, mutta yksi asiantuntija nosti esiin sen, että hallintaoikeustestamentti saattaa

kuitenkin SPV:n yhteydessä jäädä usein laatimatta, kun paperitöitä on muutenkin paljon.

SPV:kin on yleensä iso ponnistus, että siinä ollaan niin huojentuneita, kun saadaan nimet alle, niin ei tällanen hallintaoikeustestamentti siinä tuu mieleen, vaikka matkan varrella olis monta kertaa sanottu. Viime metreillä se jää, siinä on kaikki niin paljo tärkeämpää. (Asiantuntija 4.)

Toinen neuvoja kertoi tehneensä hallintaoikeustestamenteja maatalousyrittäjille sukupolvenvaihdosten yhteydessä, toinen ohjasi asiakkaansa pankkiin ja pankin lakimiehen puheille laadintaa varten. Tätä hän perusteli sillä, että kertoi yllättyneensä miten monta seikkaa itse olisi jättänyt huomioimatta hallintaoikeustestamentin laadinnassa. Hänen mukaansa lakimies ottaa laadinnassa huomioon tilanteen kokonaisvaltaisesti, esimerkiksi mahdolliset liitännäiselinkeinot. Yksi asiantuntija korosti myös, että hallintaoikeustestamenttia tulisi päivittää säännöllisesti, esimerkiksi noin viiden vuoden välein, kun kentällä ja maatalousyrityksessä tapahtuu muutoksia.

5.2.7 Mitä hallintaoikeustestamentissa tulisi määritellä?

Asiantuntijoilta kysyttiin, mitä hallintaoikeustestamentissa tulisi määritellä. Osa asiantuntijoista ei määritellyt sisältöä tarkemmin, vaan mainitsi esimerkiksi pelkästään, että tavoitteena on liiketoiminnan jatkon turvaaminen kuolemantapauksessa. Yksi mainitsi, että mitä tarkemmin sisältö on määritelty, sen parempi.

Yksi asiantuntija vastasi, että hallintaoikeustestamentissa tulisi määritellä, että testamentti on keskinäinen ja eloonjäänyt saa hallintaoikeuden kuolleen omaisuuteen. Lisäksi hallintaoikeustestamentissa voisi olla maininta, että toivotaan, etteivät lapset vaadi lakiosaansa esimerkiksi aiemmin kuin eloonjäänyt on saavuttanut SPV-iän tai mikäli vaativat, voitaisiin se maksaa heille rahana. Yksi asiantuntija painotti sisällön riippuvan hallintaoikeustestamentin tavoitteista, eli mitä sillä halutaan tehdä. Halutaanko jättää jotain omaisuutta pois ja annetaan omistusoikeuden johonkin esimerkiksi jonkun tullessa täysi-ikäiseksi.

Yksi painotti, että hallintaoikeustestamentissa tulisi mahdollisimman tarkkaan määrätä, mitä omaisuutta hallintaoikeus koskee ja mitkä ovat käytön rajat, voiko eloonjäänyt esimerkiksi käyttää tuottoa hyväksi.

5.3 Perheoikeudellisten riskienhallinta yleisesti

5.3.1 Onko neuvontaa tarpeeksi saatavilla?

Asiantuntijoilta tiedusteltiin, kenen taholta maatalousyrittäjän tulisi saada neuvontaa avioehdon puuttumisesta aiheutuvista riskeistä maatalousyritykselle sekä mistä neuvontaa avioehdon laadintaan tulisi saada. Sekä maatalousyrittäjien että asiantuntijoiden vastauksista nousi selkeästi esiin, että avioehdon laatiminen tulisi ottaa puheeksi pankin puolelta. Tätä perusteltiin muun muassa sillä, että pankilla maatalousyrityksen rahoittajana on iso riski ja pankki on neutraali taho tuomaan asiaa esille. Yksi maatalousyrittäjä näki, että mikäli pankki ei nostaisi asiaa esiin, tehtäisiin avioehtoja vähemmän. Sopiviksi tilanteiksi avioehdon puheeksi ottamiseen nähtiin esimerkiksi sukupolvenvaihdoksen tai ison investoinnin yhteydessä sekä muita pankkiasioita hoidettaessa. Kaksi asiantuntijaa mainitsi myös, että neuvontaa riskeistä olisi hyvä antaa maatalousalan oppilaitoksissa opetuksen yhteydessä.

Yksi asiantuntija tosin oli sitä mieltä, ettei pankki voi eikä sen tehtävä ole ottaa avioehdon laatimista puheeksi. Toinen asiantuntija oli sitä mieltä, että tilanne nykypäivänä on sellainen, että mikäli neuvoja haluaa, täytyy niistä maksaa ja tällaisessa tapauksessa kannattaa kääntyä juristin puoleen.

... saa heittää romukoppaan ne ajatukset, että aina joku tulee ja paa-poo. Se joka on kykeneväinen pyörittämään maatilaa ja muutenki hyvä yrittäjä, niin kyllä sillä yleensä järki leikkaa, että se ymmärtää nämä asiat. Se joka ei ymmärrä niin siinä voi olla monessa muussakin kohdassa ymmärtämättömyyttä. (Asiantuntija 5.)

Pari asiantuntijaa huomautti, että jokainen maatalousyrittäjä on itse vastuussa sopimusten laatimisesta ja laatimatta jättämisestä, joten ei voida ajatella niiden olevan

minkään muun tahon vastuulla. Asiantuntijoiden haastatteluissa nousi myös vahvasti esiin se, että avioehdon laadinnassa kannattaa käyttää apuna lakimestä, jotta avioehto tarkoituksenmukainen ja juridisesti pätevä.

Yksi asiantuntija nosti esiin puutteellisten avioehtojen synnyttämät riidat avioerotilanteissa. Puutteellisia avioehtoja ovat esimerkiksi sellaiset, joissa ei ole huomioitu omaisuuden tuottoa ja ositushetkellä voidaan katsoa, että omaisuuden tuotto ei ole suljettu avio-oikeuden ulkopuolelle. Toinen mahdollisuus on, että avioehtosopimus on täysin pätemätön, mikäli todistajat eivät ole täysin esteettömiä. Jotta avioehtosopimus on lainvoimainen, tulee siinä olla kaksi esteetöntä todistajaa.

Asiantuntijat näkivät, että maatalousyrittäjän tulisi saada neuvontaa hallintaoikeustestamentin puuttumisesta aiheutuvista riskeistä pitkälti samoilta tahoilta kuin avioehdon kohdallakin, eli neuvontajärjestöiltä, pankilta ja juristeilta. Pari asiantuntijaa mainitsi myös, että tiedottaminen aihepiiristä kuuluisi vahvasti myös edunvalvontajärjestö MTK:lle. Yksi mainitsi myös, että neuvontaa riskeistä tulisi antaa maatalousalan oppilaitoksissa.

Suurin osa asiantuntijoista näki, että neuvontaa hallintaoikeustestamentin laadintaan tulisi saada pankin lakimieheltä. Lakimiehen käyttämistä hallintaoikeustestamentin laadinnassa perusteltiin muun muassa sillä, että tarvittavat muutoseikat tulee huomioida hallintaoikeustestamentin laadinnassa. Myös muita tahoja, kuten alan neuvontajärjestöt mainittiin. Yksi asiantuntija mainitsi, että pankin tulisi terästyä hallintaoikeustestamentista tiedottamisesta ja tarjota asiakkaille aktiivisemmin aikoja sen laadintaan.

Maatalousyrittäjillä oli erilaisia näkemyksiä siitä, onko perheoikeudellisiin riskeihin ja asiakirjojen laatimiseen tarpeeksi neuvontaa saatavilla. Neljä maatalousyrittäjää oli sitä mieltä, että neuvontaa on tarpeeksi saatavilla. Kaksi vastasi, ettei neuvontaa ole tarpeeksi saatavilla ja kolme ei osannut sanoa. Kaksi maatalousyrittäjistä, jotka eivät osanneet vastata, totesivat, että he omalla kohdallaan olivat saaneet neuvontaa, mutta eivät osanneet yleisesti sanoa tilanteesta. Kaksi maatalousyrittäjää korosti oma-aloitteisuutta neuvonnan hankkimisessa. Yksi oli sitä mieltä, että aihetta pidetään liian vähän esillä.

...että kyllä sitä neuvontaa varmaan saa, mutta ylipäänsä niistä puhutaan liian vähän, aina silloin tällöön on maatalousalan lehdes juttua, mutta ylipäänsä aiva liian vähä pidetään asiaa esillä. (Maatalousyrittäjä F.)

On, ku itte tietää suurin piirtein mitä tekee ja kyllähän lakimiehet sitte auttaa. Aloote tavallansa pitää itteltä lähteä, että mitä lähtee hakemaan. (Maatalousyrittäjä I1.)

Suurin osa maatalousyrittäjistä näki, että neuvontaa riskeistä ja asiakirjojen laadintaan tulisi saada pankilta. Seitsemän maatalousyrittäjää mainitsi pankin ainakin yhtenä tahona. Lisäksi mainittiin ProAgria, yksityisen sektorin neuvontapalveluja tarjoavat yritykset ja maaseutukeskus (nykyinen ProAgria). Maatalousyrittäjien mukaan neuvontaa tulisi saada sukupolvenvaihdoksia, tilakauppoja ja investointeja tehtäessä.

Yhdeksältä maatalousyrittäjältä kysyttiin myös, että millaisissa tilanteissa ja kenen toimesta avioehdon ja hallintaoikeustestamentin laatiminen pitäisi ottaa puheeksi. Valtaosa näki, että pankin tulisi ottaa puheeksi avioehdon ja hallintaoikeustestamentin laatiminen. Yksi maatalousyrittäjä mainitsi myös sukupolvenvaihdoksen laatijan ja ely-keskuksen, joka myöntää rahoitusta investoinneille. Maatalousyrittäjät näkivät, että asiakirjojen laatiminen tulisi ottaa puheeksi sukupolvenvaihdoksen yhteydessä ja haettaessa rahoitusta investoinneille.

5.3.2 Tärkeimmät asiakirjat henkilöriskienhallinnassa

Kaikilta kymmeneltä maatalousyrittäjiltä tiedusteltiin, mitä asiakirjoja he pitävät tärkeimpinä maatalousyrityksen henkilöriskienhallinnan kannalta. Asiakirjoja ei pyydetty laittamaan erikseen tärkeysjärjestykseen eikä mainittavien asiakirjojen määrää rajoitettu. Haastatelluista maatalousyrittäjistä kahdeksan mainitsi yhdeksi tärkeimmäksi asiakirjaksi avioehdon ja näistä kaksi tarkensi vastaustaan. Toinen näki tarpeellisuuden riippuvan tilanteesta ja toinen henkilöistä. Myös testamentin mainitsi kahdeksan maatalousyrittäjää, joista viisi mainitsi testamentin yleisellä tasolla ja kolme hallintaoikeustestamentin. Seitsemän maatalousyrittäjää nimesi vakuutukset, kolme puhui vakuutuksista yleisellä tasolla ja kolme henkivakuutuksista.

Kysymys tärkeimmistä asiakirjoista maatalousyrittäjien henkilöriskienhallinnan kannalta esitettiin haastattelun loppupuolella. Tällöin sillä saattoi olla vaikutusta maatalousyrittäjien vastauksiin, verraten esimerkiksi tilanteeseen, jossa kysymys olisi esitetty ensimmäisenä ilman, että ensin olisi keskusteltu avioehtosopimuksesta tai hallintaoikeustestamentista. Haastatellut maatalousyrittäjät eivät olleet täysin selvillä sopimusten sisällöistä ja tarkoista muodoista. Esimerkiksi testamenttien erotus toisistaan (omistusoikeus, hallintaoikeus) ei ollut selvä kaikille maatalousyrittäjille, eivätkä kaikki muistaneet haastatteluhetkellä tarkasti tekemiensä sopimusten sisältöä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Maatalousyriyten koko kasvaa rakennemuutoksen myötä ja kasvu vaatii suuria reaali-investointeja, jotka rahoitetaan usein vieraalla pääomalla. Suuri vieraan pääoman määrä lisää riskejä ja riskienhallintaan tulisi tulevaisuudessa kiinnittää entistä enemmän huomiota. Avioero ja maatalousyrittäjän kuolema ovat maatalousyriyksen toiminnalle riskejä, joihin on varauduttava muiden riskien ohella.

Tässä opinnäytetyössä oli tavoitteena selvittää, millaisena maatalousyrittäjät ja sidosryhmien asiantuntijat näkevät avioehdon ja hallintaoikeustestamentin merkityksen osana maatalousyriyksen riskienhallintaa, sekä onko niihin liittyviin tilanteisiin tarpeeksi neuvontaa saatavilla. Koska tutkimuksen otanta on pieni, tulokset eivät ole yleistettävissä ja tutkimusaineistosta voidaan tehdä vain suuntaa antavia johtopäätöksiä. Tutkimustulosten perusteella avioehtoien ja hallintaoikeustestamenttien laatiminen maatalousyrittäjien keskuudessa on jo lisääntynyt verrattuna aiempaan ja yleistyy myös tulevaisuudessa.

Nuoret maatalousyrittäjät laativat vanhempaa sukupolvea enemmän avioehtoia ja hallintaoikeustestamentteja, sekä ovat paremmin selvillä niiden puuttumisesta mahdollisesti aiheutuvista riskeistä maatalousyriykselle. Vaikka kaikilla maatalousyrittäjillä, joiille esitettiin kysymyksiä hallintaoikeustestamenttiin liittyen, oli heillä se laadittuna, ei voi vetää johtopäätöstä, että se olisi suurimmalla osalla maatalousyrittäjistä laadittuna. Haastateltavat opinnäytetyöhön löytyivät verkostojen kautta, millä voi olla vaikutusta korkeaan prosenttiin.

Neuvonnalle riskeistä ja asiakirjojen laadintaan on kuitenkin selkeä tarve. Kaikki haastatellut maatalousyrittäjät eivät olleet täysin selvillä tekemiensä sopimusten sisällöstä, eikä esimerkiksi hallintaoikeustestamentin laatiminen olisi tullut kaikille mieleen, mikäli ulkopuolinen taho ei olisi ottanut sitä puheeksi. Yritystoimintaan kuuluu aina riski ja tarvittavien asiakirjojen laatiminen on loppukädessä aina maatalousyrittäjän omalla vastuulla. Tutkimustuloksissa nousi selvästi esiin se, että useampi laatii etenkin hallintaoikeustestamentin varmemmin, mikäli siitä tiedotetaan aktiivisesti esimerkiksi pankin taholta.

Usein maatalousyrityksen ulkopuolisena rahoittajana toimii pankki, jonka näkökulmasta riskit kasvavat vieraan pääoman kasvaessa. Pankki ei vaadi asiakkailtaan avioehdon tai hallintaoikeustestamentin tekoa, mutta se voi osaltaan tiedottaa ja tarjota matalalla kynnyksellä lakimiespalveluja asiakirjojen laaditaan. Sekä hallintaoikeustestamenttia että avioehtoa tulisi tarkastella säännöllisesti, esimerkiksi viiden vuoden välein ja tarvittaessa päivittää niiden sisältöä.

Hallintaoikeustestamentilla on merkitystä maatalousyrityksen riskienhallinnassa silloin, kun pariskunnalla on alaikäisiä lapsia. Hallintaoikeustestamentti yksinkertaistaa maatalousyrityksen asioiden hoitoa toisen puolison kuollessa. Hallintaoikeustestamenttikan ei ole täysin ongelmaton vaihtoehto, mikäli rintaperilliset vastustavat sitä. Nykypäivän maatalousyritykset ovat suuria ja niiden pyörittäminen vaatii osaamista, eikä esimerkiksi puoliso, joka ei ole maatalousyrityksen toiminnan kanssa tekemisissä, ole välttämättä paras vaihtoehto hallintaoikeuden saajaksi. Hallintaoikeuden saajaa tulisikin miettiä tapauskohtaisesti hallintaoikeustestamenttia laadittaessa.

Avioehto on pariskunnasta yksin maatalousyrittäjänä toimivalle yksi keino turvata maatalousyrityksen toiminnan jatko myös avioerotilanteessa. Avioehtosopimuksen laatiminen on tapauskohtaista, mutta mikäli vain toinen omistaa maatalousyrityksen, on sen toimintaedellytykset hyvä turvata avioehdolla. Tällöin tulee kuitenkin huolehtia, että maatalousyrityksessä työskentelevä saa korvauksen tehdystä työstä. Mikäli maatalousyritys omistetaan yhdessä, käytännössä avioehdolla ei voida sulkea toisen oikeutta maatalousomaisuuteen pois. Riski toimintaedellytysten vaarantumiseen avioerotilanteessa kuitenkin on olemassa. Maatalousyrittäjien tulisi ostovaiheessa pohtia omistussuhteiden vaikutukset ja tiedostaa mahdolliset riskit.

Avioerot, joissa pariskunnalla on laadittuna avioehto, ovat yleisesti sopuisampia. Avioeron vaikutukset maatalousyrityksen toimintaedellytykseen vaihtelevat tilanteen mukaan. Pahimmillaan ositus saattaa johtaa omaisuuden realisointiin ja maatalousyrityksen toiminnan loppumiseen: tämä riski tulisi tiedostaa jokaisen maatalousyrittäjän. Sekä maatalousyrittäjät että asiantuntijat näkivät epäoikeudenmukaisena, että avioerotilanteessa maatalousomaisuus arvotettaisiin käypien arvojen mukaan. Toimintaedellytysten turvaamiseksi olisi voisi sopia, että mahdollisessa ositustilanteessa SPV-arvolla, eli puolella markkinahinnasta.

Yhtenä syynä avioehtojen vähäiseen määrään haastatteluissa nousi se, ettei esimerkiksi sukupolvenvaihdosta tehdessä olla naimisissa, vaan eletään avoliitossa eikä avioehdolla tällöin olisi merkitystä. Avoliitosta säädetään laissa avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta. Avoliitoksi katsotaan vähintään viisi vuotta jatkunut yhteisasuminen tai pariskunnalla yhteisessä huoltajuudessa oleva lapsi (L 26/2011, 1 luku, §3.). Avoliiton päättyessä kumpikin saa pitää oman omaisuutensa, mutta toinen puolisoista saattaa olla oikeutettu hyvitykseen yhteistalouden eteen annettusta panoksesta, esimerkiksi mikäli hän on tehnyt työtä yhteisen talouden tai toisen omistaman omaisuuden hyväksi tai käyttänyt varoja yhteiseen talouteen. (L 26/2011, 3 luku, §8). Mahdollisesta hyvityksestä voidaan sopia joko puolisoiden kesken, vaatimus voidaan jättää pesänjakajalle tai saattaa käräjäoikeuden käsiteltäväksi. (L 26/2011, 3 luku, §9) Maatalousyrittäjän tulisi siis ottaa huomioon, että myös avoliiton purkauduttua hän voi olla velvoitettu maksamaan hyvitystä maatalousyrityksen tai yhteisen talouden eteen työskennelleelle puolisolle. Epäselvyyksien vuoksi avoliitossa kannattaisikin siis sopia esimerkiksi palkanmaksusta maatalousyrityksessä työskentelevälle puolisolle.

Mikä sitten lopulta on oikeudenmukaista, on tapauskohtaista ja avioparin keskusteltavissa. Liiketoiminnan kannalta toimintaedellytykset tulisi pyrkiä turvaamaan joka tilanteessa. Toisaalta ositustilanteissa tulee huomioida toinen osapuoli, joka saattaa tuoda talouteen myös maatalousyrityksen kannalta välttämätöntä pääomaa. Tämänkaltaiset seikat tulisi ottaa huomioon myös avioehdon laadinnassa. Avioehdon ei tarvitse olla ikuinen sopimus, vaan sitä voidaan tilanteiden muuttuessa muuttaa uudella avioehdolla. Tärkeintä on tiedostaa riskit ja pyrkiä varautumaan niiden realisoitumiseen mahdollisimman hyvin.

Tulevaisuudessa voidaan odottaa myös osakeyhtiömuotoisen maatalouden lisääntyvän. Osakeyhtiömuoto osaltaan selkeyttää tilannetta henkilöriskienhallinnan kannalta, kun yhtiön ja yksityistalouden käyttöön on omat varansa. Kuitenkin kuolemantapauksen ja avioeron negatiivisiin vaikutuksiin on varauduttava, oli yhtiömuoto mikä hyvänsä.

Alun perin opinnäytetyön yhtenä tavoitteena oli laatia maatalousyrittäjille mallipohjat avioehdon ja hallintaoikeustestamentin laadintaan. Tästä tavoitteesta kuitenkin luovuttiin, sillä haastatteluissa esille tulleiden seikkojen perusteella päädyttiin siihen,

että asiakirjojen laadinnassa tulisi aina käyttää apuna esimerkiksi juristia, joka osaa tehdä sopimuksista juridisesti päteviä ja tarkoituksenmukaisia. Asiantuntijahaastatteluissa tuli ilmi, että vaikka joissain avioerotilanteissa oli avioehto tehtynä, ei se ollut tarkoituksenmukainen, sillä siinä ei esimerkiksi määritelty, onko puolisoilla eron sattuessa oikeutta omaisuuden tuottoarvoon. Asiakirjojen laadinnassa kannattaakin siis käyttää maatalouden tuntevaa juristia.

LÄHTEET

- Foddy, W. 1995. Constructing questions for interviews and questionnaires. Theory and practice in social research. 3. painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hoppu, E. & Hoppu, K. 2005. Kauppa- ja varallisuusosoikeuden pääpiirteet. Helsinki: WSOYpro.
- Kay, R. D., Edwards, W. M. & Duffy P. A. 2008. Farm Management. Eighth Edition.
- L 13.6.1929/234. Avioliitolaki.
- L 26/2011. Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta.
- L 12.7.1940/378. Perintö- ja lahjaverolaki.
- L 5.2.1965/40. Perintökaari.
- Maistraatti. Ei päiväystä. Edunvalvontavaltuutus. [Verkkosivu]. [Viitattu 22.4.2018]. Saatavana: <https://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/olhoustoimi/Edunvalvontavaltuutus/>
- Ryhänen, M. 2017. Tuotantosuunnitelman valinnan perusteet. Teoksessa: M. Ryhänen & T. Sipiläinen. Maatalousyrittäjien johtaminen ja toiminnan kehittäminen. Tuotannon suunnittelu strategisen johtamisen tukena. [Verkkójulkaisu]. Helsinki: Tempest Oy & Unigrafia Oy. [Viitattu 18.4.2018]. Saatavana: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/228594/OPPI-KIRJA%28TIMO_v6_Final%29.pdf?sequence=1
- Väre, M. 2017. Maatalouden rakennekehitys. Teoksessa: J. Niemi & M. Väre (toim.) Suomen maa- ja elintarviketalous 2016/2017. Helsinki: Luonnonvarakeskus. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 17/2017, 53-56.
- Suomen Riskienhallintayhdistys ry. Ei päiväystä. Riskienhallinta. [Verkkosivu]. [Viitattu 22.4.2018]. Saatavana: <https://www.pk-rh.fi/riskienhallintaprosessi.html>

- Suomen tilastollinen vuosikirja 2009. Tilastokeskus. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 18.4.2018]. Saatavana: http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/90082/yyti_stv_200900_2009_net.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Suomen tilastollinen vuosikirja 2011. Tilastokeskus. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 18.4.2018]. Saatavana: http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/90076/yyti_stv_201100_2011_net.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Suomen tilastollinen vuosikirja 2015. Tilastokeskus. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 18.4.2018]. Saatavana: http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/130802/yyti_stv_201500_2015_net.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Suomen tilastollinen vuosikirja 2017. Tilastokeskus. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 18.4.2018]. Saatavana: http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/149359/yyti_stv_201700_2017_net.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Suomen virallinen tilasto. 2016. Siviilisäädyn muutokset. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 17.3.2018]. Saatavana: https://www.stat.fi/til/ssaaty/2016/ssaaty_2016_2017-04-20_fi.pdf

LIITTEET

Liite 1. Maatalousyrittäjille esitetyt kysymykset

Liite 2. Asiantuntijoille esitetyt kysymykset

LIITE 1 Maatalousyrittäjille esitetyt kysymykset

Kysymykset maatalousyrittäjille, joilla perheoikeudelliset riskit ovat realisoituneet

Työskentelivätkö kummatkin puoliset tilalla?

Avioero ja avioehto

Oliko teillä avioeron tullessa vireille avioehto?

Miksi avioehto päätettiin laatia/ jättää laatimatta?

Jos avioehto oli laadittuna,

- Kenen toimesta avioehdon laatiminen otettiin puheeksi?
- Milloin avioehto laadittiin?
- Millä perusteilla se laadittiin?
- Mikä oli avioehdon keskeinen sisältö?
- Mistä avioehdon laatimiseen saatiin apua?
- Olisitteko laatineet jotain toisin?

Jos avioehtoa ei ollut,

- Olisitteko jälkeenpäin ajateltuna laatineet sen?
- Millaisen avioehdon olisitte laatineet?

Miten avioero vaikutti maatalousyrityksen toimintaedellytyksiin?

Miten omaisuuden ositus toteutettiin?

Millainen avioehto on mielestänne oikeudenmukainen tilanteessa,

- jossa vain toinen työskentelee maatalousyrityksessä?
- jossa kumpikin työskentelee maatalousyrityksessä?

Miten tarpeellisenä riskienhallintakeinona näette avioehdon?

Puolison kuolema ja hallintaoikeustestamentti

Oliko teillä hallintaoikeustestamentti laadittuna puolison kuollessa?

Jos oli, milloin hallintaoikeustestamentti laadittiin?

- Kenen aloitteesta se laadittiin?
- Mikä oli sen keskeinen sisältö?

- Milloin hallintaoikeustestamentti on laadittu?
- Mistä hallintaoikeustestamentin laatimiseen saatiin apua?

Jos ei ollut hallintaoikeustestamenttia, oliko teillä jokin muu testamentti?

- Mikä oli sen keskeinen sisältö?

Jos hallintaoikeustestamenttia ei ole laadittu, miten puolison kuolema on vaikuttanut maatalousyrityksen toimintaedellytyksiin

- päivittäisissä toimissa?
- maatalousyrityksen kehittämisessä?

Perheoikeudellisten riskien hallinta yleisesti

Onko perheoikeudellisiin riskeihin ja asiakirjojen laatimiseen mielestänne riittävästi neuvontaa saatavilla?

- Missä yhteyksissä ja kenen taholta neuvontaa tulisi saada?

Millaisissa tilanteissa ja kenen toimesta avioehdon / hallintaoikeustestamentin laatiminen pitäisi mielestänne ottaa puheeksi?

Mitä asiakirjoja pidätte tärkeimpinä maatalousyrityksen henkilöriskienhallinnan kannalta?

Onko teillä jotakin muuta mainittavaa aiheesta?

Kysymykset maatalousyrittäjille, joilla perheoikeudelliset riskit eivät ole realisoituneet

Työskentelevätkö kummatkin puoliset tilalla?

Avioehto

Miksi avioehto päätettiin laatia/ jättää laatimatta?

Jos avioehto on laadittu,

- milloin se laadittiin?
- kenen toimesta sen laatiminen otettiin puheeksi?
- millä perusteilla se laadittiin?
- Mikä on avioehdon keskeinen sisältö?
- Mistä avioehdon laatimiseen saatiin apua?
- Olisitteko laatineet jotain toisin?
- Oletteko ajatelleet muuttaa avioehtoa tulevaisuudessa, miten?

Jos avioehtoa ei ole,

- miksi sitä ei ole laadittu?
- onko sen laatimisesta keskusteltu?
- laatisitteko sen nyt?
- millaisen avioehdon laatisitte?

Millainen avioehto on mielestänne oikeudenmukainen tilanteessa,

- jossa vain toinen työskentelee maatalousyrityksessä?
- jossa kumpikin työskentelee maatalousyrityksessä?

Miten tarpeellisena riskienhallintakeinona näette avioehdon?

Hallintaoikeustestamentti

Oletteko laatineet hallintaoikeustestamentin?

Miksi hallintaoikeustestamentti on laadittu/ ei ole laadittu?

Jos hallintaoikeustestamentti on laadittu, mikä sen keskeinen sisältö on?

Milloin hallintaoikeustestamentti on laadittu?

Kenen toimesta hallintaoikeustestamentin laatiminen otettiin puheeksi?

Mistä hallintaoikeustestamentin laatimiseen saatiin apua?

Jos hallintaoikeustestamenttia ei ole laadittu, oletteko laatineet jonkin toisen testamentin?

- Millaisen?
- Miksi?
- Kenen toimesta testamentin laatiminen otettiin puheeksi?

Perheoikeudellisten riskien hallinta yleisesti

Onko perheoikeudellisiin riskeihin ja asiakirjojen laatimiseen mielestänne riittävästi neuvontaa saatavilla?

- Missä yhteyksissä ja kenen taholta neuvotaan tulisi saada?

Millaisissa tilanteissa ja kenen toimesta avioehdon ja hallintaoikeustestamentin laatiminen pitäisi mielestänne ottaa puheeksi?

Mitä asiakirjoja pidätte tärkeimpinä maatalousyrittäjän henkilöriskienhallinnan kannalta?

Onko teillä jotakin muuta mainittavaa aiheesta?

LIITE 2 Asiantuntijoille esitetyt kysymykset

Avioehto

Yleiset kysymykset kaikille

Miten yleistä avioehtojen tekeminen on maatalousyrittäjien keskuudessa tänä päivänä?

Miten tärkeänä riskienhallintakeinona maatalousyrittäjälle pidätte avioehtoa?

Tiedostavatko maatalousyrittäjät avioeron riskit maatalousyritykselle?

Millaisen avioehdon näette oikeudenmukaisena, kun

- vain toinen puolisoista työskentelee maatalousyrityksessä?
- kumpikin puolisoista toimii maatalousyrittäjänä?
- maatalousyritys on toisen sukutila, joka on hankittu yhdessä?
- maatalousyritys on hankittu yhdessä ulkopuolelta?
- kummallakin on omat maatalousyritykset?

Millaisia avioehtoja edellä mainituissa tilanteissa on tehty?

Mitkä seikat ovat vaikuttaneet, että

- maatalousyrittäjä on päättänyt laatia avioehdon?
- maatalousyrittäjä on jättänyt avioehdon laatimatta?

Mitä maatalousyrittäjät painottavat avioehtojen sisällössä?

Mitä avioehdossa tulisi mielestänne määritellä?

Miten ositus avioerossa on sujunut, kun

- maatalousyrittäjällä on ollut avioehto?
- maatalousyrittäjällä ei ole ollut avioehtoa?

Miten ositukset ovat vaikuttaneet maatalousyritysten toimintaedellytyksiin?

Kenen taholta maatalousyrittäjän tulisi saada neuvontaa

- avioeron aiheuttamista riskeistä maatalousyritykselle?
- avioehdon laadintaan?

Onko teillä muuta mainittavaa aiheesta?

Pankeille

Otetaanko avioehto esille isoissa lainaneuvotteluissa?

Miten suuri osa asiakkaistanne tekee avioehdon tänä päivänä?

Neuvojille

Miten suuri osa asiakkaistanne tekee avioehdon tänä päivänä?

Otetaanko avioehto puheeksi sukupolvenvaihdoksen yhteydessä?

Hallintaoikeustestamentti

Yleiset kysymykset kaikille

Miten tärkeänä riskienhallintakeinona maatalousyrittäjälle pidätte hallintaoikeustestamenttia?

Tiedostavatko maatalousyrittäjät hallintaoikeustestamentin puuttumisesta aiheutuvat riskit maatalousyritykselle?

Miten yleistä hallintaoikeustestamentin tekeminen on tänä päivänä maatalousyrittäjien keskuudessa?

Millaisia vaikutuksia puolison kuolemalla on ollut maatalousyrityksen toimintaa, jos

- puolisoilla ei ole ollut hallintaoikeustestamenttia?
- on ollut hallintaoikeustestamentti?

Mitä hallintaoikeustestamentissa tulisi mielestänne määritellä?

Kenen taholta maatalousyrittäjän tulisi saada neuvontaa

- hallintaoikeustestamentin puuttumisesta aiheutuvista riskeistä maatalousyritykselle?
- hallintaoikeustestamentin laadintaan?

Onko teillä muuta mainittavaa aiheesta?

Pankeille

Otetaanko hallintaoikeustestamentti esille isoissa lainaneuvotteluissa?

Neuvojille

Otetaanko hallintaoikeustestamentin laatiminen puheeksi sukupolvenvaihdostilanteissa?